

International Organization for Migration (IOM)
Organisation internationale pour les migrations (OIM)
Organización Internacional para las Migraciones (OIM)

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Empowered lives.
Resilient nations.

STUDIJE MIGRACIJA U KURIKULUMIMA UNIVERZITETA U SRBIJI

**Projekat: UKLJUČIVANJE MIGRACIJA
U NACIONALNE RAZVOJNE STRATEGIJE**

Report

**Prof. dr Dragan R. Simić, asist. mr Dragan Živojinović
Beogradski Univerzitet, Fakultet političkih nauka**

Beograd, maj. 2015. godine

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), u okviru globalnog zajedničkog projekta „Uključivanje migracija u nacionalne razvojne strategije”. Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stavove SDC, IOM, ili UNDP, niti njihovih država članica.

Sadržaj

UVOD	5
I MIGRACIJE KAO GLOBALNI BEZBEDNOSNI IZAZOV I PRETNJA U 21. VEKU	7
Kretanje stanovništva kao bezbednosna pretnja.....	10
II MIGRACIJE I RAZVOJ	13
III MIGRACIJE U KURIKULUMIMA UNIVERZITETA U SRBIJI	135
Proučavanje migracija na Univerzitetu u Beogradu	15
Migracije u kurikulumu odeljenja za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu	15
Migracije u kurikulumu Geografskog fakulteta.....	16
Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu.....	20
Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta.....	21
Migracija u kurikulumu Fakulteta bezbednosti.....	22
Migracije u kurikulumu Fakulteta političkih nauka	23
Proučavanje migracija na Univerzitetu u Novom Sadu	26
Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.....	26
Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Novom Sadu	27
Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Subotici.....	27
Migracije u kurikulumu Prirodno – matematičkog fakulteta u Novom Sadu (odsek za studije geografije, hotelijerstva i turizma).	28
Proučavanje migracija na Univerzitetu u Kragujevcu.....	28
Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Kragujevcu	29
Proučavanje migracija na Univerzitetu u Nišu.....	29
Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Nišu (departmana za sociologiju)	29
Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Nišu.....	30
Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Nišu	31
Migracije u kurikulumu Departmana za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta u Nišu.....	31
Proučavanje migracija na Univerzitetu u Prištini (Kosovska Mitrovica)	32

Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Prištini (departmana za sociologiju)	32
Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Prištini	33
Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Prištini	33
Migracije u kurikulumu Prirodno–matematičkog fakulteta (odseka za geografiju)	33
Proučavanje migracija na Državnom Univerzitetu u Novom Pazaru	34
Migracije u kurikulumu Departmana pravnih nauka	34
Migracije u kurikulumu Departmana ekonomskih nauka	34
Migracije u kurikulumu Univerziteta Megatrend	34
Migracije u kurikulumu Fakulteta za međunarodnu ekonomiju Univerziteta Megatrend	35
Migracije u kurikulumu Fakulteta za Pravo, javnu upravu i bezbednost Univerziteta Megatrend..	36
.....	
Migracije u kurikulumu Univerziteta Singidunum	37
Migracije u kurikulumu Fakulteta za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum	37
Migracije u kurikulumu Fakulteta za primenjenu ekologiju – Futura Univerziteta Singidunum	38
IV KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA	40
V LITERATURA	43

UVOD

Proces globalizacije, naučni i tehnološki napredak, informatička revolucija, kao i stalna težnja za boljim i bezbednijim životom, pored mnogih drugih uzroka, učinili su kretanje stanovništva, unutrašnje i prekogranično - migracije, (sa svim pozitivnim i negativnim dimenzijama i posledicama) nezaobilaznom društvenom pojavom i predmetom svekolikog istraživanja u pokušaju razumevanja sveta u kojem danas živimo. Naime, učestalost i obim migracija, (unutar država, regionalno i globalno) veća je nego ikada u ljudskoj istoriji. Prema podacima Međunarodne organizacije za migracije (IOM) iz decembra 2014. godine, „približno jedan od sedam ljudi danas u svetu je migrant: 232 miliona su međunarodni migranti ili 3, 2 posto svetskog stanovništva, dok je 740 miliona ljudi u kategoriji unutrašnjih migranata.“¹ Još važnije, „broj međunarodnih migranata se povećao za 65 posto (53 miliona) na Globalnom Severu, kao i za 34 posto (24 miliona) na Globalnom Jugu“² od vremena okončanja Hladnog rata. Kad se pogledaju podaci po državama i procenat migranata u njihovom ukupnom stanovništvu, dolazimo do podataka da, primera radi, u zemljama Persijskog zaliva migranti učestvuju sa više od 50 posto u ukupnom broju stanovnika (npr., u Ujedinjenim Arapskim Emiratima je to 84 posto, u Kataru 74, Kuvajtu 60, a Bahreinu 50 procenata).³ U zemljama tzv. tradicionalne imigracije prednjače Australija sa 28 i Kanada sa 21 odsto migranata u ukupnom stanovništvu.⁴ Na “starom” kontinentu, Evropi, najveći procenat migranata ima Švedska (16 posto).⁵

Srbija u navedenim procesima, takođe, nije izuzetak. Naprotiv. Imajući u vidu turbulentna društvena, politička i ratna dešavanja u poslednjih dvadesetak godina na ovim prostorima, posebno oružane sukobe i duboku i sveobuhvatnu ekonomsku krizu, predviđanja koja govore kako će Srbija do 2050. godine gubiti tridesetak hiljada stanovnika godišnje zbog migracija, ne treba da budu iznenađujuća. Ako uzmemo u razmatranje unutrašnje migracije, iz gradova u unutrašnjosti ka Beogradu ili iz ruralnih u urbane sredine, sa svim ekonomskim, bezbednosnim i društvenim posledicama depopulacije određenih regiona u Srbiji, jasno je da su migracije jedan od najvažnijih društvenih, političkih, ekonomskih i bezbednosnih izazova

---

¹ Videti Marzia Rango, *Global Migration Trends: An Overview*, IOM Migration Research Division, Geneva, 2014, http://mmp.iom.int/sites/default/files/Global-migration-trends_December-2014_final.pdf (pristupljeno 5. 01. 2015.), p. 1.

² Isto, p. 1.

³ Isto, p. 1.

⁴ Isto, p. 1.

⁵ Isto, p. 1.

za Republiku Srbiju.⁶ Izveštaj Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije koji je pod nazivom „Migracioni profil Republike Srbije za 2012 godinu“ nesumnjivo predstavlja Srbiju i kao zemlju emigracije i kao zemlju migracije. Prema tim podacima srpska dijaspora broji oko 4 miliona ljudi u regionu i svetu.⁷

S ciljem da se Republika Srbija uspešno izbori sa izazovima migracija i stavi ih pod delatni društveni i strateški nadzor i usmeravanje, posebno kad se radi o njihovim negativnim posledicama, za početak mora biti povećan nivo znanja o njima, kao i svest društva i, naročito, političkih odlučilaca o uzrocima, posledicama i budućim trendovima u kretanju stanovništva.

Uzimajući u obzir činjenicu da je proces Visokog obrazovanja u Srbiji prošao kroz temeljne promene usvajanjem Bolonjske deklaracije i novog Zakona o Visokom obrazovanju 2005. godine, cilj ovog istraživanja je da predstavi, analizira, objasni i proceni mesto i značaj migracija u nastavnim programima - kurikulumima dodiplomskih (osnovnih), diplomskih (master) i doktorskih studija na državnim univerzitetima u Srbiji (Univerzitetu u Beogradu, Univerzitetu u Novom Sadu, Univerzitetu u Kragujevcu, Univerzitetu u Nišu, Prištini (Kosovska Mitrovica) i Državnom Univerzitetu u Novom Pazaru), kao i na dva privatna srpska univerziteta (Megatrend i Singidunum). U istraživanju će, takođe, biti date ocene o stanju studija migracija u Srbiji ali preporuke o tome na koji način povećati i produbiti znanja o migracijama po najvišim evropskim i svetskim standardima, kao i sugerisati uvođenje novih kurikuluma u postojeće studijske programe.

Ovaj izveštaj se sastoji iz četiri celine. U prvom delu rada biće reči o migracijama kao jednom od najvažnijih izazova i pretnji pojedinačnoj, nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj bezbednosti na početku 21. Drugi deo govori o odnosu migracija i razvoja. Treći deo istraživanja će opisati trenutno stanje stvari u pogledu mesta migracija u kurikulumima i silabusima osnovnih, master i doktorskih studija na gore pomenutim univerzitetima. Četvrti deo rada pored ocena o stanju studija migracija u Srbiji daje i konkretne preporuke za povećano uključivanje programa vezanih za migracije u akademske programe na univerzitetima u Srbiji. Na kraju, dat je i spisak korišćene literature.

---

⁶ Šire o ovome videti u Mirjana Bobić, Marija Babović, „Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike“, *Sociologija*, Vol. LV, No. 2, 2013, str. 209 – 228. O oblicima prostorne pokretljivosti u Srbiji videti Dunja Poleti, „Oblici prostorne pokretljivosti u Srbiji: migracije i mobilnost“, *Sinteza*, Godina VI, Broj 1, 2014, str. 1 – 18.

⁷ Videti *Migracioni profil Republike Srbije za 2012. godinu*, http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2012.pdf str. 29 (pristupljeno 03. 02. 2015.)

I MIGRACIJE KAO GLOBALNI BEZBEDNOSNI IZAZOV I PRETNJA U 21. VEKU

Završetkom Hladnog rata i smanjenjem pretnji od globalnog nuklearnog uništenja i konvencionalnih međudržavnih ratova, polje bezbednosnih rizika, izazova i pretnji popunili su znatno širi i raznovrsniji vidovi ugrožavanja ljudske, nacionalne, regionalne i globalne bezbednosti. Premda se u teorijskim radovima naslućuju određene promene još od druge polovine sedamdesetih godina prošlog veka, do pune redefinicije zamisli bezbednosti i njenih ključnih kategorija i pojmova dolazi tek u pretprošloj deceniji, sa okončanjem Hladnog rata.⁸ Mnogobrojne naučne i šire društvene rasprave vođene početkom devedesetih godina u akademskoj zajednici istraživača bezbednosti, u vezi sa tim šta zapravo predstavlja istraživačko polje i fokus studija bezbednosti, na ubedljiv način pokazuju njihovo lutanje u pogledu odgovora na pitanje, na šta zapravo, pre svega, treba obratiti pažnju kad se govori o bezbednosti posle Hladnog rata. Još sekantnije: šta je glavna pretnja pojedinačnoj, nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj bezbednosti?⁹

Šireći nekritički istraživačko polje bezbednosti, Ken Booth sa Univerziteta Aberistvit u Velsu, ističe tako pojam “globalne bezbednosti” pod kojom podrazumeva “strukture i procese koji su povezani sa ustanovama, stavovima i ponašanjem čiji je cilj smanjenje i eliminacija egzistencijalnih i emancipatorskih pretnji čiji je domašaj globalan”.¹⁰ Po njemu, „što je viši nivo globalne bezbednosti, to su veće mogućnosti za ljude svuda da istraže svoje šanse da budu ljudi a ne samo životinje.“¹¹ Jasno je iz navedene definicije da profesor But deli globalne bezbednosne pretnje u dve grupe: prva su “globalne egzistencijalne pretnje”, a drugoj grupi pripadaju tzv. „globalne emancipatorske pretnje.“¹² Pod **globalnim**

---

⁸ O redefiniciji koncepta bezbednosti videti šire u Lester Brown, “Redefining National Security,” *Worldwatch paper 14*, Worldwatch Institute, Washington, October 1977., <http://www.worldwatch.org/node/97> (accessed 05. 02. 2015.); Richard Ullman, „Redefining Security“, *International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, pp. 129 – 153.; Jessica Tuchman Mathews, “Redefining Security,” *Foreign Affairs* 68, Spring, 1989, pp. 162– 177.

⁹ Videti šire o ovim debatama u Dragan R. Šimić, *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002.; Stephen M. Walt, “Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly* 35, pp. 211-239.; Edward A. Kolodziey, “Renaissance of Security Studies? Caveat Lector”, *International Studies Quarterly* 36, pp. 421-438; J. Ann Tickner, “Re-visioning Security”, in: Ken Booth, Steve Smith, (Eds.), *International Relations Theory Today*, The Pennsylvania State University, University park, Pennsylvania, 1995, pp. 175-197; David Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, Vol. 23, 1997, pp. 5-26.; Barry Buzan, *People, States and Fear- An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold war Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991;

¹⁰ Videti Ken Booth, „Global Security”, in: Mary Caldor, Iavor Rangelov, Eds., *The Handbook of Global Security Policy*, Wiley Blackwell, London, 2014, pp. 11 – 30.

¹¹ Isto, p. 14.

¹² Isto, p. 14.

egzistencijalnim pretnjama on podrazumeva „opasnosti globalnog domašaja koje predstavljaju potencijalni ali aktuelni rizik stalnom postojanju pojedinaca ili grupa. U takve pretnje spadaju nuklearna oružja, „klimatski kaos“ (kovanica Svetskog Fonda za prirodu) koji pretil bezbednosti hrane i vode, kao i pandemije.“¹³ But posebno naglašava da „globalne egzistencijalne pretnje podrazumevaju opstanak naroda i grupa od fizičkih opasnosti globalnog domašaja, bez obzira da li su ili nisu specifični referentni objekti označeni kao meta.“¹⁴ **Globalne emancipatorske pretnje**, sa druge strane, „podrazumevaju slobodu od ugnjetavanja: pri čemu ugnjetavanje mogu biti **materijalne pretnje** kao što su glad i siromaštvo, **društvene pretnje** kao što su religijski i kulturni dogmatizam i **političke pretnje** poput osvajanja, tiranije ili institucionalizovanog rasizma.“¹⁵ Po njemu, „globalne emancipatorske pretnje su lokalni izazovi globalnom napretku čovečanstva, kojima su političke, društvene i ekonomske ideje i strukture koje mogu da nas izvuku iz ugnjetavanja pred ozbiljnim izazovom.“¹⁶

Kao ilustraciju promena u shvatanjima bezbednosnih pretnji odabrali smo dva primera. Jedan koji se odnosi na poznate udžbenike međunarodne bezbednosti (teorijski plan) i ključne strateške dokumente današnjice, poput Strategija nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država (praktični plan).

Kad su u pitanju udžbenici, recimo samo pogled na sadržaj dva poznata svetska udžbenika koja se bave pitanjima međunarodne bezbednosti koja su prevedena na srpski i hrvatski jezik tokom prethodnih nekoliko godina na najbolji način govore o tome.¹⁷ Tako recimo knjiga Alana Kolinsa sadrži sledeća tri velika poglavlja: 1) Pristupi bezbednosti 2) Produblivanje i proširivanje bezbednosti i 3) Tradicionalna i netradicionalna bezbednost.¹⁸ Dakle, jasno je već na prvi pogled da se shvatanje bezbednosti, isključivo u smislu odsustva vojnih pretnji, zamenjuje čitavim spektrom novih bezbednosnih pretnji, to jest imamo i nove subjekte i nove objekte bezbednosti. Pogled na detaljni sadržaj ove knjige samo još više ističe tu razliku a posebno se izdvajaju delovi knjige koji se zovu “rod i bezbednost”, “ljudska bezbednost”, “društvena bezbednost”, “ekološka bezbednost”, “ekonomska bezbednost”,

---

¹³ Isto, p. 14.

¹⁴ Isto, p. 14.

¹⁵ Isto, p. 14.

¹⁶ Isto, p. 14.

¹⁷ Reč je o udžbenicima Allan Collins, Ed., *Contemporary Security Studies*, Oxford University Press, Oxford, 2007. koji je preveden u Hrvatskoj 2010. godine. Za hrvatski prevod ove knjige videti Alan Kolins, *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, Zagreb, 2010. i knjizi Paul D. Williams, Ed., *Security Studies: An Introduction*, Routledge, London, 2008. Koja je prevedena na srpski jezik 2012. godine. (za srpsko izdanje ove knjige videti Pol. D. Viliijams, Ur., *Uvod u studije bezbednosti*, Službeni glasnik, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, Beograd, 2012.)

¹⁸ Videti Alan Kolins, *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, str. 5 – 6.

“terorizam”, “HIV/AIDS i bezbednost”, “transnacionalni kriminal”, “deca i rat”.¹⁹ Kad je reč o drugoj knjizi priređivača Pola Viliijamsa, ona uvodi još više novih bezbednosnih pretnji u istraživačko polje studija bezbednosti.²⁰ Pored toga što se tradicionalni teorijski pristupi bezbednosti kao što su realizam, liberalizam ili marksizam dopunjuju teorijama poput feminističke, konstruktivističke ili kritičke, kad su u pitanju pretnje bezbednosti tu sada imamo pojmove poput siromaštva, promene životne sredine, zdravlja, međunarodne trgovine oružjem, privatne bezbednosti, transnacionalnog organizovanog kriminala, **kretanja stanovništva** (podvukli D. S. i D. Ž.), i energetske bezbednosti.²¹ Drugim rečima, bezbednost se shvata znatno šire; odsustvo pretnje upotrebom vojne sile više nije glavni pokazatelj na osnovu koga se procenjuje da li su pojedinac, država, regionalni, međunarodni ili globalni sistem bezbedni ili ne.

U pogledu strategija nacionalne bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država, izlistavajući pretnje nacionalnoj bezbednosti SAD još od vremena predsednika Buša starijeg pa do Baraka Obame, najvidljiviji je zaokret od shvatanja pretnji u klasičnom vojnom smislu ka širenju polja pretnji od državnih ka nedržavnim akterima i od pretnji vojnom silom do drugih oblika bezbednosnih izazova, rizika i pretnji. Tako recimo, već se u strategiji nacionalne bezbednosti predsednika Džordža Herberta Vokera Buša pored straha od budućnosti Sovjetskog Saveza i rastućih uloga Nemačke i Japana, pominju i pretnje nacionalnoj bezbednosti SAD kao što su strah „od masovnih migracija izbeglica“, ekonomski izazovi poput održivog ekonomskog rasta, globalne neravnoteže, dugova, trgovine, te pitanja tehnologije, energije, životna sredine i kosmosa.²² Pored toga, u pogledu transnacionalnih pretnji pominju se oružja za masovno uništavanje, terorizam, ekonomska nestabilnost, nedozvoljene droge, protok izbeglica i degradacija životne sredine.²³ Kad su u pitanju strategije nacionalne bezbednosti SAD iz vremena Klintonove administracije u pogledu pretnji nacionalnoj bezbednosti SAD pominju se regionalne pretnje i pretnje usmerene ka državi, transnacionalne pretnje, širenje opasnih tehnologija, neuspele države, prikupljanje obaveštajnih informacija, pretnje zdravlju i životnoj sredini.²⁴ Kao transnacionalne pretnje ističu se oružja za masovno uništavanje, terorizam, droge, trgovina ljudima, kiberbezbednost, bezbednost nacionalne infrastrukture od kritičnog značaja, globalno zagrevanje i pretnje

---

¹⁹ Isto

²⁰ Videti Pol. D. Viliijams, Ur., *Uvod u studije bezbednosti*,

²¹ Isto str., 5 – 15.

²² Peter Bergen, Laurie Garrett, *Report of the Working Group on State Security and Transnational Threats*, Princeton Project on National Security, p. 39. <http://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/SSTT.pdf> (pristupljeno 10. 05. 2008.)

²³ Isto, p. 40.

²⁴ Isto, p. 40.

životnoj sredini, infektivne zaraze.²⁵ Posle tragičnih dešavanja od 11. septembra 2001. Godine, strategije nacionalne bezbednosti SAD iz vremena administracije Džordža Vokera Buša, pretnje nacionalnoj bezbednosti SAD vide u „ukrštanju radikalizma i oružja za masovno uništavanje, kao i u opasnosti od tzv. slabih država.²⁶ U pogledu transnacionalnih pretnji ističu se terorizam, širenje oružja za masovno uništavanje ali i životna sredina, siromaštvo, zaraze i nepismenost.²⁷ Obamine strategije nacionalne bezbednosti iz 2010. i 2015. godine, sa naglašenom potrebom da prvo obnove američku moć kod kuće i pre svega ojačaju nacionalnu ekonomiju, ističu i pretnje nacionalnoj bezbednosti SAD kao što su kiberbezbednost, kosmos, zavisnost od fosilnih goriva, klimatske promene i pandemijske zaraze, neuspele države, globalne kriminalne mreže...²⁸

Strategija iz 2015. izlistava pored klasičnih opasnosti od napada na američko tlo, infrastrukturu i građane, i rizike poput globalne ekonomske krize ili ekonomskog usporavanja, širenja ili upotrebe oružja za masovno uništavanje, velike globalne infekcije, klimatske promene, slabe i neuspele države i pretnje koje dolaze od njih (masovni zločini, regionalno prelivanje, transnacionalni organizovani kriminal).²⁹

Iz svega ovoga jasno je da je bezbednost danas potrebno sagledavati znatno obuhvatnije i da treba uzeti u obzir najširi mogući opseg pretnji čovekovom dostojanstvenom životu i opstanku na Zemlji.

Kretanje stanovništva kao bezbednosna pretnja

Kad su u pitanju migracije kao bezbednosni izazov, rizik i pretnja, veza između kretanja stanovništva i bezbednosti, iako oduvek prisutna, čini se da je dobila na značaju posle Hladnog rata zahvaljujući uticaju četiri važna faktora: “Prvo, zbog sveopšte prirode državne kontrole svako međunarodno kretanje postaje stvar brige za bar dve, a ponekad i više država. Drugo, svetsko stanovništvo brzo i stalno raste. Treće, globalizacija je prouzrokovala revoluciju u komunikacijama i transportu tako da su ljudi postali svesni drugačijih uslova i

---

²⁵ Isto, p. 40.

²⁶ Isto, p. 41.

²⁷ Isto, p. 41.

²⁸ Videti *National Security Strategy*, White House, Washington D. C., May 26th 2010, p. 8. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (pristupljeno 27. 10. 2010.)

²⁹ Videti *National Security Strategy*, White House, Washington D. C., 2010, p. 2. February 6th 2015, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf (pristupljeno 06. 02. 2015.)

prilika u drugim delovima sveta, a i putovanje u ta područja je olakšano, Najzad, svet je nemirno i nestabilno mesto, pa previranje i neizvesnost igraju ulogu u motivisanju ljudi da se sele, beže i/ili tragaju za boljim životom”³⁰

Iako postoji mnogo vrsti migracija, po Siti Bali, profesorki međunarodnih odnosa na Stofordšajr Univerzitetu u Velikoj Britaniji, dve su kategorije osnovne. Prva kategorija je ona koja se tiče nedobrovoljnih odnosno prinudnih migracija, a druga ona koju ona naziva dobrovoljna i slobodna odnosno ekonomska migracija.³¹

Kada govorimo o **prinudnim migracijama**, reč je o kretanjima stanovništva kada su iz „razloga prirodnih nesreća, rata, građanskog rata, etničkog, religijskog ili političkog proganjanja ljudi prinuđeni da napuste svoje domove.“³² Prema podacima koje prenosi martovski broj časopisa „Nacionalna Geografija“, „do kraja 2013. godine više od 51 milion ljudi širom sveta bio raseljen usled ratnih dejstava, nasilja i progona.“³³ Osobito težak slučaj je Bliski Istok, gde je npr., samo „četvorogodišnji rat u Siriji, koji se preselio i u Irak, izazvao ... raseljavanje skoro 12 miliona ljudi na području Bliskog Istoka.“³⁴ Podaci koje daje Marzia Rango u već pominjanom dokumentu „Globalni migracioni trendovi“ za 2014. godinu, zapravo ukazuju na uvećanje broja migranata u prethodnoj godini u odnosu na 2013. podjednako kad su u pitanju ratna dejstva ili su u u pitanju prirodne katastrofe. Tako se broj izbeglica povećao sa 15. 2 miliona u 2011. na 16. 7 miliona krajem 2013. godine.³⁵ Na primer, samo između 1. januara i 28. septembra 2014. godine više od 1.7 miliona ljudi je promenilo mesto boravka u Iraku, naravno iz bezbednosnih razloga.³⁶ U pogledu prirodnih katastrofa, najveći broj ljudi je bio raseljen usled vremenskih nepogoda, a mnogo manji usled geofizičkih procesa.³⁷ Tako su npr., „zemlje sa najvećim brojem pomeranja stanovništva u razdoblju između 2008. i 2013. godine bile Kina (preko 54 miliona), Indija (više od 26 miliona), Filipini (preko 19 miliona), Pakistan (preko 13 miliona) i Bangladeš (skoro 7 miliona).“³⁸

---

³⁰ Videti Siti Bali, „Kretanje stanovništva“, u Pol. D. Vilijams, Ur., *Uvod u studije bezbednosti*, str. 585. Istovetne argumente Siti Bali navodi i u najnovijem izdanju ove knjige na engleskom jeziku. Videti Siti Bali, „Population Movements“, in: Paul D. Williams, Ed., *Security Studies: Introduction*, Routledge, London, 2013, Second Edition, p. 521.

³¹ Videti Siti Bali, „Kretanje stanovništva“, str. 588.

³² Isto, str. 588.

³³ Videti Pol Salopek, „Izlazak iz Raja – četvrti deo“, *National Geographic Srbija*, mart 2015, str. 100.

³⁴ Isto, str. 100.

³⁵ Videti Marzia Rango, *Global Migration Trends: An Overview*, p. 2.

³⁶ Isto, p. 2.

³⁷ Isto, p. 3.

³⁸ Isto, p. 3.

Kad je u pitanju **dobrovoljna migracija**, Sita Bali je deli u tri glavne kategorije. „Prva je legalna stalna useljenička migracija koja je doprinela nastanjivanju SAD ili stvorila azijske i afrokaripske manjine u Britaniji. Ova vrsta migriranja naglo je opala poslednjih godina. Druga vrsta je legalno privremeno migriranje koje uključuje veći deo dobrovoljnih migranata. U ovu grupu spadaju kretanja ljudi radi obrazovanja, rada, turizma i zapošljavanja, kao što su privremeno zaposleni radnici u zemljama Zaliva koji rade u građevini i drugim sektorima u naftom bogatim zemljama. Treća vrsta dobrovoljnog migriranja jeste ilegalno migriranje ljudi iz jedne zemlje u drugu, koje može da bude privremeno ili stalno; to, na primer, uključuje prelazak Meksikanaca i drugih preko dugačke američko-meksičke granice.“³⁹ Podaci za ovu vrstu migracija za prethodnu godinu su takođe zapanjujući. Primera radi, „ilegalni prelasci spoljašnjih granica Evropske unije su u periodu između 2012. i 2013. godine povećani za 48 posto, sa 75. 000 na preko 107. 000.“⁴⁰ Takođe, u periodu „januar - decembar 2014. godine preko 4900 migranata je stradalo ili nestalo pokušavajući da stignu do odredišta širom sveta.“⁴¹ To je bilo povećanje u odnosu na 2013., kada je stradalo 2400 ljudi tokom te godine.⁴² Sveukupno gledano, od „2000. godine do danas stradalo je više o 40 000 migranata“⁴³ tokom tranzita ka zemljama koje su bile njihova glavna odredišta. Kad je reč o ekonomskim migracijama, podaci kažu da je približno 105 miliona ljudi (skoro 50 posto od ukupnog broja migranata), zapravo u ovoj kategoriji migracija.⁴⁴ Neke projekcije govore da s obzirom da će određenom broju razvijenih država nedostajati visokokvalifikovana radna snaga, da će se broj i stepen migracija ovakvih migranata povećati u budućnosti.⁴⁵

Najposle, na osnovu svega napred iznetog, u vremenu u kojem živimo migracije predstavljaju značajan unutarpolitički i spoljnopolitički izazov, rizik i pretnju: za države i za „globalizovani“ svet u celini. Skoro da nema sektora-dimenzije i nivoa bezbednosti koje pitanje migracija ne dotiče: otuda je izučavanje i bavljenje kretanjem stanovništva kao jednim od glavnih izazova, rizika i pretnji pojedinačnoj, nacionalnoj, regionalnoj i globalnoj bezbednosti u vremenu posle Hladnog rata opravdano.

---

³⁹ Videti Sita Bali, „Kretanje stanovništva“, str. 588.

⁴⁰ Videti Marzia Rango, *Global Migration Trends: An Overview*, p. 4.

⁴¹ Isto, p. 6.

⁴² Isto, p. 6.

⁴³ Isto, p. 7.

⁴⁴ Isto, p. 11.

⁴⁵ Isto, pp. 11-13.

II MIGRACIJE I RAZVOJ

Stanje i promene međunarodnih migracija kao pitanje saradnje na međunarodnoj agendi su relativno nova pitanja na političkoj sceni. Saradnja koja se tiče kretanja ljudi pokušana je na različite načine u razdoblju posle II svetskog rata budući da su države nastojale da regulišu kretanje strane radne snage ili ljudi pomoću različitih multilateralnih ili bilateranih sporazuma. Ipak, tek tokom 1990-ih u Ujedinjenim nacijama ovo pitanje je postalo čvrsto utemeljeno na međunarodnoj političkoj agendi, dobivši značajan publicitet na globalnom nivou 1994. godine, kada se neočekivano pojavilo kao kontroverzna tema na Međunarodnoj konferenciji o stanovništvu i razvoju u Kairu.

Praktično svaka zemlja u svetu trpi uticaj međunarodnih migracija, bilo kao zemlja porekla, tranzita ili odredišta migracija i veoma često kao kombinacija ili čak kao primer sva tri od ovoga. Odgovor na izazove međunarodnih migracija, treba stoga da bude zajednička odgovornost.

Tradicionalno, migracije se posmatraju kao posledica razvoja i uglavnom kao negativna pojava, koja izaziva smanjenje ljudskih resursa u zemljama porekla i opaža se kao pretnja bezbednosti i domaćoj radnoj snazi u zemljama odredišta. Prethodni naponi međunarodne zajednice uglavnom su bili usredsređeni na pitanja uzroka migracija (tzv. push faktore) kao što su siromaštvo, društveno – ekonomska nestabilnost, pritisak stanovništva itd. u zemljama porekla, kao bi se sprečio ili zaustavio tok migracija.

Ipak, dok su zabrinutost u vezi sa gubitkom ljudskih resursa u zemljama porekla ostaje (brain drain), kako je shvatanje migracija postajalo sveobuhvatnije u skorašnjim godinama, vlade i drugi akteri počeli su da posmatraju migracije uz odgovarajuće politike... poseduju potencijal da doprinesu razvoju. Vlade su sve voljnije i angažovanije u procesu boljeg razumevanja veze između migracija i razvoja delujući u cilju promocije pozitivnih uticaja migracija na razvoj i ublažavanja njihovih negativnih posledica.

Dodatno, migracije se sve više i više opažaju kao sredstvo razvoja. Kada se njima upravlja na odgovarajući način, migracije mogu doprineti i razvijenim i zemljama u razvoju. Iz tih razloga od kritične je važnosti za vlade da obezbede političku i institucionalnu koherentnost i uspostave partnerstva na nacionalnim, regionalnim i međunarodnim nivoima među različitim zainteresovanim stranama kad su u pitanju migracije i razvoj.

Sve starije i sve malobrojnije stanovništvo u većem delu razvijenog sveta je u oštroj suprotnosti sa mladim i brzo rastućim stanovništvom većine zemalja u razvoju. Demografske promene od kojih se očekuje da dovedu do smanjenja radne snage u razvijenim zemljama dovode i do povećanja tražnje u određenim sektorima kao što je zdravstvena zaštita. Istovremeno, mnoge zemlje u razvoju će nastaviti da se suočavaju sa izazovima koji se tiču viška ponude radne snage prema lokalnim poslodavcima. Ove okolnosti, zajedno sa povećanjim kretanjem stanovništva usled delovanja procesa globalizacije, ukazuju na povećanu potrebu da se iznađu sredstva za bolje povezivanje tražnje i ponude radne snage, kako danas tako i u budućnosti. Uspostavljanje odgovarajućih i transparentnih mehanizama kojima se kanališu radne migracije u bezbedne, legalne, humane i uređene poduhvate je nužno kako bi se maksimizirao socijetalni i ljudski razvojni potencijal kretanja globalne radne snage. Neuspeh ovakvog jednog poduhvata ne samo da bi negativno uticao na globalni ekonomski rast već bi takođe podstakao neregularne migracije i stvorio povoljne uslove za trgovinu ljudima i stvorio krugove krijumčarenja. Nedostatak odgovarajućih prilika za radne migracije bi takođe negativno uticao na poslove koji teže da regrutuju i pomeraju globalnu radnu snagu. U stvari, pokretljivost radne snage je nedovršeni posao globalizacije kojim se sada treba i mora baviti.

Uspešna integracija migracija u nacionalnu, regionalnu i međunarodnu razvojnu politiku, ali takođe i unutar akademskih kurikuluma kao i stvaranje efikasnih razvojnih politika i programa zahteva razumevanje složenih odnosa između migracija i razvoja. Postoji stvarna potreba da se dođe do boljih podataka i statistike u području migracija, osobito u migracijama koje utiču na razvoj. Bolji podaci o doznakama, migrantima i migrantskim mrežama i tržištu radne snage zemalja porekla i zemalja odredišta su od naročite važnosti.

III MIGRACIJE U KURIKULUMIMA UNIVERZITETA U SRBIJI

Kao što smo uvodnoj teorijskoj studiji već istakli, propitaćemo zastupljenost pitanja iz oblasti migracija u kurikulumima dodiplomskih, diplomskih (master) i doktorskih studija Univerziteta u Srbiji. U tom cilju, prvo ćemo se pozabaviti Univerzitetom u Beogradu, potom Univerzitetom u Novom Sadu, Univerzitetom u Kragujevcu, Univerzitetom u Nišu, Univerzitetom u Prištini (Kosovska Mitrovica) i Državnim Univerzitetom u Novom Pazaru. Kad su u pitanju privatni univerziteti istražićemo zastupljenost pitanja iz oblasti migracija u kurikulumima Univerziteta Singidunum i Univerziteta Megatrend.

Proučavanje migracija na Univerzitetu u Beogradu

Tokom istraživanja zastupljenosti naučnog izučavanja migracija na Univerzitetu u Beogradu pozabavićemo se sa šest fakulteta: Odeljenjem za sociologiju Filozofskog fakulteta, Geografskim fakultetom, Pravnim Fakultetom, Ekonomskim fakultetom, Fakultetom bezbednosti i Fakultetom političkih nauka.

Migracije u kurikulumu Odeljenja za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Kad su u pitanju migracije, studenti osnovnih akademskih studija sociologije se sa tematicom migracija sreću već na prvoj godini studija na kursu „Socijalna demografija.“⁴⁶ U okviru tog predmeta, naime, pored drugih važnih pojmova socijalne demografije pominju se i socijalne migracije.⁴⁷ Na trećoj godini osnovnih studija kao izborni predmet studenti mogu da slušaju kurs „Savremene ekonomske migracije“.⁴⁸ U okviru tog kursa, studenti se upoznaju sa pojmom i vrstama migracija, fenomenom izbegništva i azilanata, prisilnim i ekonomskim migracijama, migracionim zakonodavstvom u Evropskoj uniji, radnim migracijama u različitim regionima sveta i drugim važnim pitanjima iz ove oblasti.⁴⁹ Po rečima profesorke Mirjane Bobić, migracije se na osnovnim studijama sociologije proučavaju i na predmetu

---

⁴⁶ http://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/sociologija/program_studija.php?IDK=3597 (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁴⁷ Isto

⁴⁸ http://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/sociologija/program_studija.php?IDK=3841 (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁴⁹ Isto

„Savremene migracije i problemi socio – ekonomske intergracije.“⁵⁰ U sadržaj ovog kursa spadaju sledeće oblasti: „Upoznavanje sa značajem savremenih migratornih kretanja stanovništva u kontekstu globalnih društvenih promena i trendova globalizacije. Upoznavanje sa najvažnijim teorijama migracija, pojmom i tipovima migracija. Izučavanje trendova migracija sa stanovišta njihovog ekonomskog značaja i problema koji nastaju u pogledu ekonomske i šire socijalne integracije migranata u savremenim društvima. Upoznavanje sa institucionalnim mehanizmima regulacije migratornih tokova.“⁵¹ Studenti master studija će u okviru modula „Održivi razvoj“ u novoj akreditaciji imati priliku da slušaju predmet „Migracije i održivi razvoj“.⁵² Prema silabusu tog predmeta njegov sadržaj je „upoznavanje sa značajem savremenih migratornih kretanja stanovništva u kontekstu globalnih društvenih promena i trendova globalizacije. Izučavanje trendova migracija sa stanovišta njihovog značaja za održivi razvoj i problema koji nastaju u pogledu socijalne integracije migranata u savremenim društvima. Proučavanje različitih oblika migracija, od ekonomskih, preko onih motivisanih potragom za političkom zaštitom, do prisilnih.“⁵³ Na istom modulu, a u okviru kursa „Privredni razvoj“ proučavaju se intenzivne migracije iz sela u grad.⁵⁴ Bavljenje migracijama na ovom odeljenju se nastavlja i na doktorskim studijama sociologije na predmetu „Savremeni populacioni izazovi“ koji je po rečima profesorke Bobić, predviđen novom akreditacijom.⁵⁵ U okviru tog predmeta proučavaju se, između ostalog, i „savremeni migracioni tokovi i s njima povezani fenomeni: (‘‘brain drain’’, ‘‘brain circulation’’, menadžment migracijama)“⁵⁶ Takođe, migracije se proučavaju i u okviru predmeta „Socijalna demografija“ koji se takođe izvodi na doktorskim studijama sociologije.⁵⁷

Migracije u kurikulumu Geografskog fakulteta

Na osnovnim studijama na Geografskom fakultetu na studijskom programu „Geografija“ na drugoj godini studenti mogu da slušaju predmet „Geografija stanovništva“ i teme kao što su „Migracije stanovništva u prošlosti, širenje kulturnih uticaja pojedinih naroda i zone civilizacije“ ili „Migracije stanovništva: pojam, uzroci, posledice, podele migracija,

---

⁵⁰ Intervju sa prof. dr Mirjanom Bobić, 16. april 2015. godine

⁵¹ <http://www.f.bg.ac.rs/sociologija/silabusi?IDK=2974> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁵² http://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/sociologija/program_studija.php?IDK=4351 (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁵³ Isto

⁵⁴ http://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/sociologija/program_studija.php?IDK=4452 (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁵⁵ Intervju sa prof. dr Mirjanom Bobić,

⁵⁶ http://www.f.bg.ac.rs/sr-lat/sociologija/program_studija.php?IDK=3598 (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁵⁷ <http://www.f.bg.ac.rs/sociologija/silabusi?IDK=1402> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

metodi i tehnike izučavanja, primeri migracija stanovništva u svetu i Jugoslaviji”.⁵⁸ Na studijskom programu „Prostorno planiranje“, a u okviru predmeta „Primenjena demografija“ na drugoj godini studija, studenti mogu steći znanja i o migracijama, njihovim merama, uzrocima i posledicama.⁵⁹ Takođe, na trećoj godini kao deo predmeta „Urbana i ruralna geografija“ proučavaju se „Konvergentne i divergentne dnevne migracije seoskog stanovništva“ kao i „konvergentne i divergentne dnevne migracije gradskog stanovništva.“⁶⁰ Kad je u pitanju studijski program „Turizmologija“, na četvrtoj godini studija, moguće je slušati predmet „Stanovništvo i turizam“ a u okviru te discipline obrađivati teme kao što su „Turistička kretanja kao specifičan oblik sezonskih migracija“ ili „demografski pokazatelji migracija“.⁶¹ Ključni studijski program na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, kad su u pitanju migracije, jeste studijski program „Demografija.“⁶² Na trećoj godini, u petom semestru studija, studenti slušaju predmet pod nazivom „Migracije stanovništva I.“⁶³ U okviru teorijske nastave na ovom predmetu izučavaju se sledeće nastavne jedinice: „Predmet, cilj i značaj izučavanja prostorne pokretljivosti stanovništva; Tipovi prostorne pokretljivosti stanovništva; Jedinice, obeležja i izvorna dokumentacija o migracijama stanovništva; Teorijski pristupi u razmatranju unutrašnjih i međunarodnih migracija u prošlosti i danas; Savremeni metodološki aspekti proučavanja unutrašnjih migracija na osnovu popisne, vitalne i migracione statistike i registara stanovništva; Metode i tehnike izučavanja obima i tokova iseljavanja, useljavanja i neto migracija; Metanastazička kretanja na Balkanskom Poluostrvu do početka XX veka; Demografske, ekonomske, socijalne, političke i kulturne determinante migracija kao istorijskog fenomena; Posledice migracionih kretanja na elemente geoprosotra emigracionih i imigracionih područja kao istorijskog fenomen;“⁶⁴ U okviru vežbi iz ovog predmeta rade se između ostalog, i sledeće nastavne jedinice: „Tekuće migracione statistike, Popis stanovništva, Registar stanovništva i Anketa o migracijama; Metode proučavanja migracija stanovništva; Pregled dosadašnjih izučavanja migracija stanovništva; Prve migracije ljudi; Migracije u praistoriji; Migracije u Starom veku; Migracije u Srednjem veku.“⁶⁵ U narednom, šestom semestru treće godine studija, studenti osnovnih studija demografije mogu

---

⁵⁸ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/geografija-stanovnistva/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁵⁹ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/primenjena-demografija/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶⁰ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/urbana-i-ruralna-geografija/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶¹ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/stanovnistvo-i-turizam-2/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶² <http://www.gef.bg.ac.rs/osnovne-studije/studijiski-program-demografija/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶³ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/migracije-stanovnistva/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶⁴ Isto

⁶⁵ Isto

da slušaju predmet „Migracije stanovništva II.“⁶⁶ Za razliku od predmeta „Migracije stanovništva I“, polaznici ovog kursa stiču, između ostalog, znanja o savremenim međunarodnim migracijama stanovništva, njihovim determinantama, socijalnoj i profesionalnoj pokretljivosti stanovništva, globalnim i regionalnim trendovima u savremenim međunarodnim migracijama stanovništva te njihovom istorijatu od Prvog svetskog rata do danas.⁶⁷ Posebna pažnja posvećena je i izbeglištvu, ilegalnim migracijama, krijumčarenju i trgovini ljudima.⁶⁸ U istom semestru u okviru predmeta „Geopolitika i stanovništvo“, takođe se proučavaju migracije i to „Geopolitički uzroci i posledice migracija.“⁶⁹ Na četvrtoj godini studija u sedmom semestru, na predmetu „Demografski razvitak Srbije i susednih zemalja I“ proučavaju se i „uticaj prirodne i migracione komponente na kretanje stanovništva“ kao i „Odlike demografske tranzicije u Srbiji, Migracije: Unutrašnje i spoljne migracije, Izbeglice i druga ratom ugrožena lica.“⁷⁰ Takođe, tu je i predmet „Projekcije stanovništva“ gde se budući demografi uče kako da postave hipoteze o migracijama kako da urade budući migracioni saldo i distribuciju po starosno-polnim grupama te korektivni faktor uticaja migracija.⁷¹ Predmet „Radna snaga i zaposlenost“ bavi se, pored drugih pojmova, i migracijama: prostornom i profesionalnom mobilnošću radne snage te međunarodnom migracijom radne snage i „odlivom mozgova.“⁷² Predmet „Demografski razvitak Srbije i susednih zemalja II“, koji se sluša u osmom semestru studija, dakle na četvrtoj godini logično se nastavlja na predmet „Demografski razvitak Srbije i susednih zemalja“. U okviru ovog predmeta studenti proučavaju „Uticaj prirodne i migracione komponente na kretanje stanovništva“ zatim „odlike demografske tranzicije u Srbiji, Migracije: Unutrašnje i spoljne migracije Izbeglice i druga ratom ugrožena lica.“⁷³ Posebno treba istaći da se na vežbama iz ovog predmeta rade i „modeli i metode kartiranja tipova kretanja stanovništva“⁷⁴ u Srbiji i u susednim zemljama. Po rečima doc. dr Danice Šantić, sa kojom smo imali priliku da razgovaramo o izučavanju migracija na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, migracije su i deo predmeta „Demografski razvitak sveta“.⁷⁵ Ovaj predmet, koji se sluša u osmom semestru studija

---

⁶⁶ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/migracije-stanovnistva-ii/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁶⁷ Isto

⁶⁸ Isto

⁶⁹ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/geopolitika-i-stanovnistvo/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷⁰ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/demografski-razvoj-srbije-i-susednih-zemalja/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷¹ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/projekcije-stanovnistva-2/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷² <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/radna-snaga-i-zaposlenost/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷³ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/demografski-razvitak-srbije-i-susednih-zemalja-ii/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷⁴ Isto

⁷⁵ Intevju sa doc. dr Danicom Šantić, 16. 04. 2015. godine

demografije, bavi se migracijama stanovništva u prošlosti i sadašnjosti.⁷⁶ Imajući u vidu činjenicu da je naša zemlja u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, posebno koristan predmet u ovom semestru je „Stanovništvo Evropske unije.“⁷⁷ Pored drugih odlika stanovništva Evropske unije studenti se upoznaju i sa migracijama u Evropskoj uniji kao i depopulacijom i imigracijom stanovništva.⁷⁸

Kad su u pitanju master studije, kao i na osnovnim studijama, studije demografije prednjače u odnosu na ostale smerove u proučavanju migracija.⁷⁹ Glavni predmet u tom smislu je „Prostorna mobilnost stanovništva“ koji se sluša u prvom semestru master studija.⁸⁰ Predmet čine sledeće nastavne jedinice: „Tipologija unutrašnjih i međunarodnih migracija; Demografske, ekonomske, socijalne, političke psihološke i ostale determinate prostorne pokretljivosti stanovništva; Metodološke osnove proučavanje migracija stanovništva; Teorije i modeli stanovništva; Značaj prostorne pokretljivosti stanovništva za razvoj naseljenosti i razmeštaj populacije na različitim regionalnim, nacionalnim i globalnom nivou; Savremene migracije i procesi modernizacije društvenog razvoja; Tranzicija migracija u Srbiji; Srbija u međunarodnom migracionom sistemu.“⁸¹ Predmet „Politika o stanovništvu i perspektive“ koji se nudi u drugom semestru master studija demografije, govori između ostalog, i o politici prema migracijama stanovništva.⁸²

Na doktorskim studijama geografije koje se zvanično nazivaju Doktorske studije geonauke, treba istaći predmet „Teorija demografije.“⁸³ U okviru ovog predmeta proučavaju se između ostalog i „Metodologija istraživanja migracija - problemi tradicionalnih i savremenih migracija stanovništva (ekonomske migracije, prisilne migracije, dnevni migracioni sistemi, sezonska kretanja stanovništva itd); Diferenciranost socijalne mobilnosti stanovništva.“⁸⁴ Na drugoj godini doktorskih studija postoji predmet „Savremeni demografski problemi i procesi“ u okviru kog se izučavaju savremeni migracioni problemi te problem izbeglištva i „odliv mozgova“.⁸⁵

---

⁷⁶ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/demografski-razvitak-sveta/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷⁷ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/stanovnistvo-evropske-unije/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁷⁸ Isto

⁷⁹ <http://www.gef.bg.ac.rs/master-i-doktorske-studije/studijski-program-demografija/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁸⁰ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/prostorna-mobilnost-stanovnistva/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁸¹ Isto

⁸² <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/politika-o-stanovnistvu-i-perspektive/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁸³ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/teorija-demografije/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

⁸⁴ Isto

⁸⁵ <http://www.gef.bg.ac.rs/predmeti/savremeni-demografski-problemi-i-procesi/> (pristupljeno 10. 03. 2015.)

Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

Na osnovu uvida u silabuse pojedinih predmeta kao i konsultacija sa doc. dr Ivanom Krstić, jasno je da glavna znanja o migracijama (prinudnim migracijama i pravu azila pre svega) studenti osnovnih studija stižu u okviru predmeta „Međunarodno javno pravo.“⁸⁶ Predmet u okviru kog se migracije takođe proučavaju je i predmet „Ljudska prava.“⁸⁷ Kad su u pitanju master studije, na masteru Evropskih integracija koji se izvode na engleskom jeziku, na kursu „European Human Rights Law“ poslednja nastavna jedinica je po rečima prof. dr Ivane Krstić posvećena azilu i migracijama.⁸⁸ Međutim, glavni predmet na tom masteru (posmatrano sa aspekta pružavanja migracija) je „EU Immigration and Azylum Law / Policy“.⁸⁹ U okviru ovog predmeta proučavaju se sledeće nastavne jedinice koje su od značaja za migracije: Određenje pojma migracije i istorijski pregled prava na azil; Uzroci migracija i njihov uticaj na proširenje EU; Definisane izbeglice i slučajevi koji ostaju izvan definicije; Ekstrateritorijalni azil u pravu EU; Migracije, ljudska prava i zaštita; Prava migranata: evropski normativni okvir; Procedura za dobijanje izbegličkog statusa u pravu EU; Primena koncepta „sigurne treće zemlje“; Pritvaranje i deportacija; Zaštita izbeglica i primena principa zabrane proterivanja (*non-refoulement*); Politika u oblasti migracija i spoljni odnosi EU; Iregularni migranti u Evropi; Integracija trećih državljana u pravnom sistemu EU; Pravo azila u Republici Srbiji; Uticaj Ugovora iz Lisabona i budućnost prava azila u EU.⁹⁰

Treba pomenuti da u okviru Pravnog fakulteta deluje i *Pravna klinika za Izbegličko pravo i pravo azila*. Između ostalog u okviru ove Pravne klinike proučavaju se sledeće teme: Član 1. Konvencije o statusu izbeglica UN iz 1951. godine; Uvod u međunarodno izbegličko pravo; Osnovne odredbe Konvencije o statusu izbeglica UN iz 1951; Postupak određivanja izbegličkog statusa; Razvoj azilnog prava; EU – zajednička evropska politika azila; Zaštita žena izbeglica i rodno zasnovano nasilje; Zaštita izbeglica na novou Saveta Evrope – Evropska konvencija o ljudskim pravima i izbeglice; Propisi o azilu i izbeglicama u Srbiji – usklađenost sa postojećim međunarodnim konvencijama; Problem lica bez državljanstva i mandat UNHCR; Koncept sigurne treće zemlje u međunarodnom i domaćem pravu; primeri iz prakse.⁹¹

---

⁸⁶ E-mail prepiska sa prof. dr Ivanom Krstić, 27. april 2015. godine

⁸⁷ Isto

⁸⁸ Isto

⁸⁹ Isto

⁹⁰ Silabus predmeta „EU Immigration and Azylum Law / Policy“

⁹¹ Program Pravne klinike za Izbegličko pravo i pravo azila

Takođe, po rečima profesorke Ivane Krstić, „jedna od tema uvek bude posvećena i diskriminaciji tražilaca azila u okviru *Pravne klinike za pitanja diskriminacije*.“⁹²

Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta

Kad su u pitanju osnovne studije na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu već sam pogled na predmete koji se slušaju na studijama, upućuje nas na kurs „Demografska analiza“ koji je i glavni predmet na kojem se migracije proučavaju na ovom novu studiju.⁹³ U silabusu predmeta ističu se migracije kao jedan od glavnih nastavnih jedinica predmeta. Pored pojma migracija, proučavaju se i vrste, i analiza, teorije i modeli migracija, i najposle vitalno – statistički metod za ocenu migracionog salda.⁹⁴ U okviru analitičkih projekcija rade se i hipoteze o migracijama.⁹⁵ Sledeći predmet koji se izučava na IV godini Fakulteta, a gde se između ostalog proučavaju i migracije, jeste predmet „Ekonomija rada.“⁹⁶ Pitanjima migracija posvećena je nastavna jedinica „Mobilnost rada – fluktuacija i migracije.“⁹⁷ Delimično se stanovništvom, pa samim tim posredno i migracijama, bavi predmet „Ekonomska geografija“⁹⁸ koji se sluša na III godini osnovnih studija.

Kad su u pitanju master studije na Ekonomskom fakultetu i zastupljenost izučavanja migracija u predmetima koji se slušaju u okviru tih mastera, po rečima profesorke Biljane Radivojević, koja na Ekonomskom fakultetu i predaje najvažnije predmete vezane za problematiku migracija, „na modulu Demografija obrađuju se migracije u okviru predmeta „Kretanje stanovništva“.“⁹⁹ Kad su u pitanju doktorske studije po njenim rečima „ti sadržaji (po potrebi) mogu biti deo gradiva na predmetu „Demografija“¹⁰⁰ ali imajući i vidu prirodu doktorskih studija, to zavisi od toga čime kandidati žele da se bave u svojim doktorskim tezama, tako da su same studije „prilično individualno profilisane“¹⁰¹ odnosno ako neko namerava da se bavi migracijama jasno je da može steći potrebna znanja o tim pitanjima.

---

⁹² E-mail prepiska sa prof. dr Ivanom Krstić

⁹³ <http://www.ekof.bg.ac.rs/predmeti/> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

⁹⁴ Isto

⁹⁵ Isto

⁹⁶ <http://www.ekof.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2014/05/EKONOMIJA-RADA.pdf> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

⁹⁷ Isto

⁹⁸ <http://www.ekof.bg.ac.rs/predmeti/> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

⁹⁹ E-mail prepiska sa profesorkom Biljanom Radivojević, 30. april 2015. godine

¹⁰⁰ Isto

¹⁰¹ Isto

Migracije u kurikulumu Fakulteta bezbednosti

Na osnovnim studijama na Fakultetu bezbednosti migracije su zastupljene u meri u kojoj one utiču na bezbednost.¹⁰² Po rečima Vladimira Ajzenhamera, asistenta na ovom fakultetu, „migracije su kao tema zastupljene ali u većini slučajeva nisu *de iure* precizirane u silabusima, ali su prisutan motiv kod pojedinih tematskih celina.“¹⁰³ Na drugoj godini ovog fakulteta studenti imaju predmet “Međunarodni odnosi” u okviru kog se proučavaju i migracije stanovništva.¹⁰⁴ Slična situacija je i sa predmetima „Osnovi geopolitike“, „Doktrine odbrane“ i „Sistemi bezbednosti“ gde se po rečima Ajzenhamera, iako migracije eksplicitno ne pominju u silabusima predmeta, one *de facto* obrađuju u nastavi.¹⁰⁵ Na trećoj godini studija u okviru predmeta “Međunarodno javno pravo”, proučavaju se, između ostalog, i “Položaj pojedinca u međunarodnom pravu: stav doktrine, praksa, važniji univerzalni i regionalni izvori osnovnih prava čoveka, izbeglice, apatridi, azil, položaj manjina“¹⁰⁶ Takođe, proučavaju se i osnove međunarodnog humanitarnog prava.¹⁰⁷ Predmet „Primenjena etika“ pominje izbeglice, svetsko siromaštvo i glad a to su sve teme kojima se bave i oni koji istražuju pitanja migracija.¹⁰⁸ Kolega Ajzenhamer na osnovnim studijama posebno izdvaja predmet „Regionalna geografija“ i tvrdi da se, u okviru osnovnih studija, tu migracije najozbiljnije proučavaju.¹⁰⁹

Kad su u pitanju master studije na Fakultetu Bezbednosti, najvažniji predmet u okviru kog se izučavaju migracije je predmet „Geopolitičke perspektive savremenog sveta“ koji se sluša u prvom semestru master studija. Ovaj predmet ima u jednoj nastavnoj jedinici temu „Demografski činilac u savremenim geopolitičkim procesima“ u okviru kog se proučavaju i migracije.¹¹⁰ Kad su u pitanju doktorske studije na tom fakultetu, po rečima kolege Ajzenhamera migracije se ne proučavaju kao posebna nastavna jedinica.¹¹¹

---

¹⁰² http://www.fb.bg.ac.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=53&Itemid=1165 (pristupljeno 08. 03. 2015.)

¹⁰³ E-mail prepiska sa asistentom Vladimirom Ajzenhamerom, 27. april 2015. godine

¹⁰⁴ <http://www.fb.bg.ac.rs/download/akreditacija/MEDJUNARODNI%20ODNOSI.pdf> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

¹⁰⁵ E-mail prepiska sa asistentom Vladimirom Ajzenhamerom,

¹⁰⁶ <http://www.fb.bg.ac.rs/download/akreditacija/MEDJUNARODNO%20JAVNO%20PRAVO.pdf> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

¹⁰⁷ Isto

¹⁰⁸ <http://www.fb.bg.ac.rs/download/akreditacija/PRIMENJENA%20ETIKA.pdf> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

¹⁰⁹ E-mail prepiska sa asistentom Vladimirom Ajzenhamerom,

¹¹⁰ <http://www.fb.bg.ac.rs/download/akreditacija/GEOPOLITICKE%20PERSPEKTIVE%20SAVREMENOG%20SVETA.pdf> (pristupljeno 08. 03. 2015.)

¹¹¹ E-mail prepiska sa asistentom Vladimirom Ajzenhamerom,

Migracije u kurikulumu Fakulteta političkih nauka

Na Fakultetu političkih nauka, migracije se najviše proučavaju na odeljenju za Socijalni rad i Socijalnu politiku; a u okviru međunarodnih studija na predmetima „Međunarodni odnosi“ na III godini osnovnih studija i predmetu „Međunarodni odnosi na početku 21. veka“ u okviru doktorskih studija. Bavljenje društvenim, političkim i bezbednosnim posledicama migracija, izbeglicama i humanitarnim pravom bavi se predmet „Pravno regulisanje međunarodnih odnosa“ koji se sluša u drugom semestru II godine Odeljenja za međunarodne studije.¹¹² Tu se u okviru tema kao što su „Međunarodno humanitarno pravo–izvori prava i kvalifikacija sukoba, Međunarodno humanitarno pravo–zaštita lica u oružanim sukobima/Terrorizam i međunarodno pravo“¹¹³ dotiču i migracije, pre svega prinudne migracije. Na trećoj godini osnovnih studija, kao obavezan predmet studenti Fakulteta političkih nauka imaju prilike da slušaju predmet „Međunarodni odnosi“. U okviru tog predmeta, baveći se stanovništvom kao činiocem međunarodnih odnosa, zastupljena su i pitanja migracija.¹¹⁴ Ipak, kako što smo već u uvodu napomenuli, najviše se pitanjima migracija bave studenti na odeljenju za Socijalni rad i Socijalnu politiku. Na drugoj godini studija u okviru predmeta „Socijalna politika“ jedna od nastavnih jedinica u okviru tog predmeta je „stanovništvo kao faktor socijalne politike Srbije.“¹¹⁵ Na trećoj godini studija, u okviru predmeta „Uporedna socijalna politika“ premda se migracije ne pominju izričito jasno je iz sadržaja da se ovaj predmet bavi i tim pitanjima, (pre svega ekonomskim migracijama).¹¹⁶ Na četvrtoj godini u okviru predmeta „Socijalna politika Evropske unije“, studenti imaju mogućnost da se upoznaju sa osnovnim odlikama socijalne politike u Evropskoj uniji pa i stanjem migracija u njoj.¹¹⁷ Veoma važan predmet na četvrtoj godini ovog odeljenja je i predmet „Socijalni rad sa migrantima“. U okviru ovog predmeta studenti se između ostalog bave, i pitanjima kao što su „Uzroci i efekti migracija, Migracione politike, Standardi i zaštita prava migranata, Migracioni tokovi u Srbiji, Socijalni aspekti migracionih

---

¹¹²<http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-medunarodne-odnose/druga-godina-studija/pravno-regulisanja-medunarodnih-odnosa/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹¹³ Isto

¹¹⁴ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/politikolosko-odeljenje/trecja-godina-studija/medunarodni-odnosi/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹¹⁵ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-socijalnu-politiku-i-socijalni-rad/druga-godina-studija/socijalna-politika/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹¹⁶ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-socijalnu-politiku-i-socijalni-rad/trecja-godina-studija/uporedna-socijalna-politika/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹¹⁷ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-socijalnu-politiku-i-socijalni-rad/cetvrta-godina-studija/socijalna-politika-evropske-unije/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

kretanja radne snage, Nasilne migracije u uslovima oružanih sukoba, Socijalni problemi, socijalna isključenost i integracija migranata (izbeglica, raseljenih lica, povratnika, tražioca azila, porodica migranata, ...), Siromaštvo, socijalni rizici i socijalna uključenost vulnerabilnih grupa, Prava i prepreke u njihovom ostvarivanju, Socijalni rad sa migrantima, Programi pomoći i podrške migrantima, Savetovanje, podrška, prevencija nasilja i konflikata.¹¹⁸ Takođe, na istoj godini studija postoji i predmet „Savremeni socijalni problemi“ u okviru kog se između ostalog proučavaju i pitanja migracija odnosno teme kao što su „populaciona “eksplozija” i depopulacija, Izbeglištvo, Društvene dezorganizacije, Organizovani kriminal, Trgovina ljudima...“¹¹⁹

Kad su u pitanju master studije treba pomenuti predmet „Savremene teorije bezbednosti“ koji se izvodi na masteru Međunarodnih studija. U okviru ovog predmeta se izučava i naučna oblast kretanja stanovništva i teorijski pristupi koji se time bave.¹²⁰ Na istom smeru u okviru predmeta „Izazovi, rizici i pretnje bezbednosti“ rade se i teme poput „Koncept bezbednosnih izazova, rizika i pretnji (kriterijumi klasifikacije, novi i stari, nivo analize); Bezbednosne posledice globalizacije; Ekonomske pretnje bezbednosti; Ekološke pretnje bezbednosti; Ljudska bezbednost; Humanitarne intervencije; Ekonomski razvoj i bezbednost (jug-sever, globalno siromaštvo);“ čiji su migracije neizostavni deo.¹²¹ Predmet „Politička regulacija etničkih sukoba i odnosa“ na istom masteru takođe se u okviru pitanja etničkih sukoba dotiče, barem posredno pitanja migracija.¹²² Predmet „Prava stranaca“ ima u svom sastavu i nastavne jedinice koje se bave pitanjima državljanstva, apatrida i prava azila.¹²³ Dalje, predmet „Bezbednost Jugoistočne Evrope“ ima kao svoje nastavne jedinice i migracije u okviru nastavne jedinice bezbednosnih izazovi, rizici i pretnje u ovom regionu.¹²⁴ Predmet „Pravosuđe i unutrašnji poslovi u EU“, koji se sluša na masteru Evropskih integracija, bavi se i pitanjima migracija (pre svega prinudnih) i regulativom EU u ovoj oblasti.¹²⁵ Na master

---

¹¹⁸ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-socijalnu-politiku-i-socijalni-rad/cetvrta-godina-studija-socijalni-rad/socijalni-rad-sa-migrantima/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹¹⁹ <http://www.fpn.bg.ac.rs/osnovne-studije/odeljenje-za-socijalnu-politiku-i-socijalni-rad/cetvrta-godina-studija-socijalni-rad/savremeni-socijalni-problemi/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²⁰ <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/modul-medunarodne-bezbednosti/savremene-teorije-bezbednosti/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²¹ <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/modul-medunarodne-bezbednosti/izazovi-rizici-i-pretnje-bezbednosti/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²² <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/modul-medunarodne-bezbednosti/politicka-regulacija-etnickih-sukoba-i-odnosa/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²³ <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/master-akademске-studije-socijalne-politike/prava-stranaca/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²⁴ <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/modul-medunarodne-bezbednosti/bezbednost-jugoistocne-evrope/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²⁵ <http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/modul-medunarodne-bezbednosti/pravosuđe-i-unutrasnji-poslovi-u-eu/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

studijama Socijalne politike i Socijalnog rada imamo predmet „Demografija“ gde se između ostalog proučavaju i „Migracije stanovništva – pojam, podela, analiza, teorije“.¹²⁶ Ipak, ključni predmet koji se bavi migracijama može se slušati na masteru socijalnog rada i socijalne politike i zove se „Migraciona politika.“¹²⁷ U okviru ovog predmeta rade se sledeće nastavne jedinice: „Pojmovna, teorijsko-metodološka objašnjenja, Determinante globalnih, regionalnih i unutrašnjih migracija, Globalno kretanje faktora proizvodnje, kapitala i radne snage, Međunarodni standardi migracionih politika, Migraciona politika EU, Primeri “dobre prakse”, Tokovi i sadržaj migracionih kretanja u Srbiji, Migracija radne snage, “Odliv mozgova” (uzroci, posledice, mogućnosti povratka), Nasilne migracije u uslovima oružanih sukoba (izbeglice, raseljena lica, Pravni i institucionalni okvir migracione politike u Srbiji, Perspektive i strategijske osnove rešavanja problema migranata, Migraciona politika u praksi.“¹²⁸

Na kraju na doktorskim studijama, u okviru predmeta „Međunarodni odnosi na početku 21. veka“, radi se između ostalog nastavna jedinica „Geografski, demografski i ekološki činilac u međunarodnim i globalnim odnosima na početku 21. veka; Vojni činilac u međunarodnim i globalnim odnosima na početku 21. veka; Glavni bezbednosni izazovi i pretnje u međunarodnim i globalnim odnosima na početku 21. veka.“¹²⁹ Dalje, predmet „Istraživanje mira i bezbednosti u 21. veku“ baveći se novim oblicima sukoba i položajem pojedinaca i ljudskim pravima se dotiče i pitanja migracija.¹³⁰ Predmet „Pravno regulisanje međunarodnih odnosa na početku 21. veka“, ima kao nastavnu jedinicu međunarodno humanitarno pravo na početku 21. veka pa se implicitno može zaključiti da će se pomenuti i oblici prinudnih migracija, a takođe i u okviru jedinice „subjekti međunarodnog prava – stari i novi“¹³¹

---

¹²⁶<http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/master-akademske-studije-socijalne-politike/demografija-studijski-program-diplomske-akademske-studije-politikologije-%E2%80%93-master-socijalne-politike-i-socijalnog-rada-modul-socijalna-politika-vrsta-i-nivo-studija-diplomske-a/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²⁷<http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/master-studije/master-akademske-studije-socijalne-politike/migraciona-politika/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹²⁸ Isto

¹²⁹<http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/doktorske-studije/medunarodne-i-evropske-studije/prva-godina-studija/medunarodni-odnosi-na-pocetku-21-veka/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹³⁰<http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/doktorske-studije/medunarodne-i-evropske-studije/prva-godina-studija/istrazivanje-mira-i-bezbednosti-u-21-veku/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

¹³¹<http://www.fpn.bg.ac.rs/studije-ii-i-iii-stepena/doktorske-studije/medunarodne-i-evropske-studije/druga-godina-studija/pravno-regulisanje-medunarodnih-odnosa-na-pocetku-xxi-veka/> (pristupljeno 01. 03. 2015.)

Proučavanje migracija na Univerzitetu u Novom Sadu

U okviru Univerziteta u Novom Sadu istraživali smo proučavanje migracija na četiri fakulteta: Filozofskom fakultetu, Pravnom fakultetu, Ekonomskom fakultetu u Subotici i Prirodno–matematičkom fakultetu (na odseku za studije geografije, hotelijerstva i turizma).

Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Novom Sadu

Posmatrajući nastavni plan i program odseku za sociologiju na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, izdvaja se nekoliko predmeta koji mogu biti zanimljivi sa aspekta proučavanja migracija.¹³² Prvi predmet je „Demografija.“¹³³ Na tom predmetu se proučava i mehaničko kretanje stanovništva, odnos migracije i imigracije.¹³⁴ Postoji takođe i predmet „Savremeni demografski procesi.“¹³⁵ Zanimljiv je i predmet „Sociologija i futurologija“, u kojem se migracije direktno ne pominju, ali je jasno da u nastavnoj jedinici koja se bavi procesom društvenih promena u srednjeročnoj i dugoročnoj perspektivi mora biti reči i o migracijama.¹³⁶ Predmet „Sociologija društvenih sukoba“, analizirajući različite uzroke i vrste društvenih sukoba, bavi se i procesima kretanja stanovništva kao posledicom ili uzrokom određenih sukoba.¹³⁷ Predmeti „Sociologija sela“ i „Sociologija grada“, logično se bave pitanjima migracija.¹³⁸ Po rečima profesorke Valentina Sokolovski, koja na ovom odseku i predaje glavne predmete koji se bave migracijama, „migracije se izučavaju i na predmetu „Sociologija etniciteta“ u kontekstu promena etničke strukture pod uticajem migracija.“¹³⁹

Kad su u pitanju master studije iako ne postoji konkretan predmet koji se bavi migracijama treba reći da predmet „Metodologija istraživanja u društvenim naukama“ daje vrlo važna znanja o tome kako istraživati migracije, to jest, kako primeniti znanja iz metodologije na proučavanje prisilnih migracija. Između ostalog, proučava se teritorijalno pomeranje stanovništva, odnos teorije i empirije u istraživanju prisilnih migracija,

---

¹³² http://www.ff.uns.ac.rs/studije/studijски_programi/OS2008/SOCIOLOGIJA_OAS_SPEC.pdf (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹³³ Isto

¹³⁴ Isto

¹³⁵ Isto

¹³⁶ Isto

¹³⁷ Isto

¹³⁸ Isto, E-mail prepiska sa prof. dr Srđanom Šljukićem, 27. april 2015. godine

¹³⁹ E-mail prepiska sa prof. dr Valentinom Sokolovski, 27. april 2015. godine

kvalitativno i kvantitativno u istraživanju prisilnih migracija, planiranje istraživanja prisilnih migracija...¹⁴⁰

Kad je reč o doktorskim studijama, po rečima profesorke Valentine Sokolovske, nema predmeta posvećenom problemu migracija.¹⁴¹

Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Novom Sadu

Kad je u pitanju Pravni fakultet u Novom Sadu, na njemu na osnovnim studijama postoje dva smera: Opšti smer i Smer unutrašnjih poslova.¹⁴² Kad se pogleda specifikacija predmeta na sajtu fakulteta i pogleda njihov sadržaj od predmeta koji se bave migracijama izdvajaju se klasični pravni predmeti poput „Međunarodnog javnog prava“ i „Međunarodnog privatnog prava.“¹⁴³ Tako se po rečima prof. dr Sanje Đajić, koja na ovom fakultetu predaje Međunarodno javno pravo u okviru tog predmeta proučavaju i pitanja izbeglica i azilanata.¹⁴⁴ Kad su u pitanju master studije nismo pronašli specifičan predmet koji se bavi pitanjima migracija.¹⁴⁵ Profesorka Đajić nam je takođe rekla da bi na ovom fakultetu a u saradnji sa UNHCR-om uskoro trebala da počne sa radom Pravna klinika za azilante.¹⁴⁶

Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Subotici

Ekonomski fakultet u Subotici Univerziteta u Novom Sadu ima devet smerova: Agrarna ekonomija i biznis; Evropska i međunarodna ekonomija i biznis; Finansije, Bankarstvo i osiguranje; Kvantitativna ekonomija; Marketing; Menadžment; Poslovni informacioni sistemi; Računovodstvo i revizija; i Trgovina.¹⁴⁷ Uvidom u nastavne planove i programe nismo pronašli poseban predmet koji se bavi migracijama. Kad su u pitanju master

---

¹⁴⁰ http://www.ff.uns.ac.rs/studije/studijski_programi/MASTER/SOCIOLOGIJA_MAS_SPEC.pdf (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁴¹ E-mail prepiska sa prof. dr Valentinom Sokolovski,

¹⁴² <http://www.pf.uns.ac.rs/studije/opsti/2008> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁴³ Isto

¹⁴⁴ E-mail prepiska sa prof. dr Sanjom Đajić, 27. april 2015. godine

¹⁴⁵ <http://www.pf.uns.ac.rs/images/programi/Specifikacija-predmeta-master.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁴⁶ E-mail prepiska sa prof. dr Sanjom Đajić

¹⁴⁷ <http://www.ef.uns.ac.rs/beta/ofakultetu/studijskiplanovi/osovnestudije.htm> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

studije na ovom fakultetu, nismo pronašli posebne predmete koji se bave migracijama.¹⁴⁸ Ista situacija je i sa doktorskim studijama.¹⁴⁹

Sve ovo nam je u –i mejl prepisci potvrdio i prof. dr Aleksandar Grubor, prodekan fakulteta.¹⁵⁰

Migracije u kurikulumu Prirodno – matematičkog fakulteta u Novom Sadu (odsek za studije geografije, hotelijerstva i turizma)

Uvidom u infromator osnovnih studija Geografije, hotelijerstva i turizma kao i na osnovu razgovora sa doc. dr Danijelom Arsenović, koja predaje na ovom odseku, jasno je da migracije predstavljaju deo silabusa ovih studija (ovde se pre svega misli na smer diplomirani profesor geografije).¹⁵¹ Izdvojili bismo, ovom prilikom, predmete kao što su „Geografija stanovništva“ i „Demografski modeli.“¹⁵²

Kad su u pitanju master studije nismo pronašli predmete na kojima se specifično obrađuje tematika migracija.¹⁵³ Na doktorskim studijama, postoji nekoliko predmeta u kojima se, eksplicitno ili implicitno, proučavaju migracije. To su predmeti: „Populaciona politika i planiranje porodice“, „Globalni geopolitički procesi i Srbija“, „Geografija i globalne promene“, „Regionalni razvoj Jugoistočne Evrope“.¹⁵⁴

Proučavanje migracija na Univerzitetu u Kragujevcu

U okviru Univerziteta u Kragujevcu istraživali smo kako stoje stvari sa proučavanjem migracija na Pravnom fakultetu.¹⁵⁵

---

¹⁴⁸ <http://www.ef.uns.ac.rs/beta/ofakultetu/studijскиplanovi/masterstudije.htm> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁴⁹ <http://www.ef.uns.ac.rs/studijски-programi-2014-doktorske/studijски-program-ekonomija.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁵⁰ E-mal prepiska sa prof. dr Aleksandrom Gruborom, 28. april 2015. godine

¹⁵¹ <http://www.dgt.uns.ac.rs/dokumentacija/2014g01dpgos.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.), Telefonski razgovor sa doc. dr Danijelom Arsenović, 27. april 2015.

¹⁵² Isto

¹⁵³ <http://www.dgt.uns.ac.rs/dokumentacija/2013g04mpg.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁵⁴ <http://www.dgt.uns.ac.rs/dokumentacija/2013g07dng.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁵⁵ <http://www.kg.ac.rs/> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Kragujevcu

Uvidom u nastavni plan i program kao i sadržaj predmeta na Pravnom fakultetu u Kragujevcu izdvojili smo nekoliko predmeta u kojima se proučavaju migracije.¹⁵⁶ Prvi predmet je „Međunarodno javno pravo“, u okviru kog studenti mogu da steknu znanja o temama poput onih o zaštiti prava izbeglica i azilanata.¹⁵⁷ Tu je, takođe, i predmet „Međunarodno privatno pravo“ koji takođe daje znanja o migracijama to jest položaju i pravima stranaca.¹⁵⁸

Kad su u pitanju master studije na ovom Fakultetu, uvidom u sadržaj predmeta na master studijama, nismo pronašli tematiku migracija u predmetima koji se izvode.¹⁵⁹ Kad su u pitanju doktorske studije, po rečima Milana Palevića, profesora ovog fakulteta, problematika migracija (pitanja azilanata i izbeglica) „je tematski zastupljena i na doktorskim studijama u okviru predmeta „Međunarodno javno pravo – odabrane teme.“¹⁶⁰

Proučavanje migracija na Univerzitetu u Nišu

U okviru Univerziteta u Nišu smo pokušali da utvrdimo kako stoje stvari sa proučavanjem migracija na četiri fakulteta: Filozofskom, Pravnom, Ekonomskom i Prirodno – matematičkom fakultetu.

Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Nišu (departmana za sociologiju)

Kad su u pitanju osnovne studije sociologije na Filozofskom fakultetu Nišu uvidom u sadržaj predmeta koji se slušaju tokom četiri godine trajanja studija, možemo izdvojiti

---

¹⁵⁶ <http://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/dokumenti/639-2014/2015/view-category.htm> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁵⁷ Isto

¹⁵⁸ Isto

¹⁵⁹ <http://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/dokumenti/646-2014/2015/view-category.htm> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁶⁰ E –mail prepiska sa prof. dr Milanom Palevićem, 28. april 2015. godine

nekoliko predmeta koje za svoj predmet istraživanja imaju migracije.¹⁶¹ Već na prvoj godini, studenti imaju priliku da slušaju predmet „Socijalna demografija“ gde se između ostalog upoznaju i sa tematikom prostornog kretanja stanovništva odnosno migracija.¹⁶² Proučavaju se, takođe, i populaciona politika i druga važna pitanja vezana za stanovništvo.¹⁶³ Propitujući sadržaj predmeta na ostalim godinama nismo pronašli problematiku migracija u njihovom sadržaju.¹⁶⁴

Kad je reč o master studijama sociologije nismo pronašli predmet koji se izričito bavi pitanjima migracija.¹⁶⁵ Ipak, po rečima doc. dr Suzane Marković Krstić, „kada je reč o master studijama koje su u postupku akreditacije (Master akademske studije sociologije), u programu je i predmet „Demografske promene i populaciona politika“¹⁶⁶

Na doktorskim studijama je slična situacija. Treba pomenuti predmet „Sociologija sela i grada“ u okviru kog se proučava i nastavna jedinica „Demografski problemi Srbije“.¹⁶⁷ Na sličan način, u predmetu „Sociologija rada“ pominje se i nastavna jedinica „migracije radne snage.“¹⁶⁸

Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Nišu

Na osnovnim studijama Pravnog fakulteta u Nišu migracije se proučavaju u okviru predmeta „Međunarodno javno pravo“, gde se po rečima prof. dr Zorana Radivojevića, predavača na ovom predmetu, izučavaju i sledeće nastavne jedinice interesantne za predmet našeg istraživanja (Prava radnika migranata, izbeglice, pravo azila).¹⁶⁹ Takođe tu je i predmet „Međunarodno humanitarno pravo“, gde se migracije pominju u smislu proučavanja prava izbeglica i raseljenih lica u međunarodnom humanitarnom pravu.¹⁷⁰

---

¹⁶¹ <http://www.filfak.ni.ac.rs/preuzimanje/knjige-predmeta/osnovne-akademske-studije/sociologija.html> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁶² Isto

¹⁶³ Isto

¹⁶⁴ Isto

¹⁶⁵ <http://www.filfak.ni.ac.rs/preuzimanje/knjige-predmeta/master-akademske-studije/sociologija.html> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁶⁶ E-mail prepiska sa doc. dr Suzanom Marković Krstić, 27. april 2015. godine

¹⁶⁷ <http://www.filfak.ni.ac.rs/preuzimanje/knjige-predmeta/doktorske-akademske-studije/sociologija.html> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁶⁸ Isto

¹⁶⁹ http://www.prafak.ni.ac.rs/files/silabusi/Silabus-Medjunarodno_javno_pravo-IZMENJENO_februar_2015.pdf (pristupljeno 13. 02. 2015.), Razgovor sa prof. dr Zoranom Radivojevićem, 29. april 2015. godine

¹⁷⁰ <http://www.prafak.ni.ac.rs/files/silabusi/Medjunarodnohumanitarno%20pravo.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

Kad su u pitanju master studije nismo našli predmet u kom su migracije posebna tema.¹⁷¹ Ista situacija je i sa doktorskim studijama.¹⁷²

Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Nišu

Kad su u pitanju osnovne studije na ekonomskom fakultetu u Nišu tematika migracija na predmetu „Ekonomska geografija“ koji je deo nastavnog plana prve godine studija.¹⁷³ Na master studijama se migracije proučavaju u okviru predmeta „Valorizacija prostornog potencijala“.¹⁷⁴ Na doktorskim studijama nema predmeta u okviru kojih se proučavaju migracije.¹⁷⁵

Migracije u kurikulumu Departmana za geografiju Prirodno-matematičkog fakulteta u Nišu

Na osnovnim studijama Geografije u Nišu glavni predmet u kome se proučavaju migracije je predmet “Geografija stanovništva”¹⁷⁶ gde se između ostalog proučavaju i teme poput “kretanje svetskog stanovništva, kretanje stanovništva u Srbiji, migracije, migracije prema tipu, unutrašnje migracije, spoljne migracije, pokazatelji migracija, migracije u svetu, migracije u Srbiji.”¹⁷⁷ Takođe, kako smo saznali iz razgovora sa prof. dr Aleksandrom Radivojevićem, upravnikom ovog departmana, migracije se proučavaju i u okviru predmeta „Regionalna geografija I“ i „Regionalna geografija II.“¹⁷⁸

Kako nam je potvrdila magistar Branislava Ilić, asistentkinja na ovom departmanu, na master studijama postoji predmet “Stanovništvo sveta” u okviru kojeg se pitanjima migracija posvećuje značajna pažnja.¹⁷⁹ Doktorskih studija geografije nema na ovom departmanu.

---

¹⁷¹http://www.prafak.ni.ac.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1495&Itemid=152&lang=cir (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁷²http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.prafak.ni.ac.rs/files/doktorske/Doktorske_studije_program_2013.pdf (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁷³ <http://www.eknfak.ni.ac.rs/src/Knjiga-nastavnika-i-predmeta-osnovne.php> (pristupljeno 13. 02. 2015.), E-mail prepiska sa prof. dr Milanom Spasojevićem, 05. maj 2015. godine

¹⁷⁴ E-mail prepiska sa prof. dr Milanom Spasojevićem,

¹⁷⁵ <http://www.eknfak.ni.ac.rs/src/ME-doktorske2013.php> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁷⁶ http://www.pmf.ni.ac.rs/pmf/studije/geografija/akad_osn/geografija_2014.php (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁷⁷ http://www.pmf.ni.ac.rs/pmf/controller.php?module=pmf_nastava&class=PMFNastavaViewer&method=forwardToPredmetMain&idpredmet=5222 (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁷⁸ Telefonski razgovor sa prof. dr Aleksandrom Radivojevićem, 8. maj 2015. godine

¹⁷⁹ E - mail prepiska sa mr Branislavom Ilić, 5. maj 2015. godine

Proučavanje migracija na Univerzitetu u Prištini (Kosovska Mitrovica)

U okviru Univerziteta u Prištini (sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici) istraživali smo proučavanje migracija na četiri fakulteta: Filozofskom fakultetu, Pravnom fakultetu, Ekonomskom fakultetu i Prirodno–matematičkom fakultetu (na odseku za geografiju).¹⁸⁰

Migracije u kurikulumu Filozofskog fakulteta u Prištini (katedra za sociologiju)

Na osnovnim studijama sociologije kad su u pitanju migracije izdvajamo predmet „Socijalna demografija“ u okviru kog se obrađuju i teme mehaničkog kretanja stanovništva, odnosno migracija.¹⁸¹ Na master studijama postoji predmet pod nazivom „Priraštaj stanovništva i ekološka kriza“ koji se između ostalog bavi i mehaničkim kretanjem stanovništva i vezom između demografije i ekologije.¹⁸² Što se tiče doktorskih studija treba reći da na Filozofskom fakultetu u Prištini (sa sedištem u Kosovskoj Mitrovici) za sada ne postoje doktorske studije iz sociologije ali će, kako nam je rečeno, postojati u novoj akreditaciji.¹⁸³ Po rečima prof. dr Uroša Šuvakovića sa ovog fakulteta, na doktorskim studijama će migracije, kao jedno od životno važnih pitanja za stanovništvo na području Kosova i Metohije, imati svoje mesto.¹⁸⁴ Takođe, kako nam je u razgovoru istakao prof. dr Petar Anđelković, predsednik katedre za sociologiju na ovom fakultetu, pored toga što se migracije proučavaju u silabusima, veliki deo nastavnog kadra na ovom departmanu piše o migracijama i objavljuje svoje radove na tu temu u stručnim časopisima i drugim naučnim publikacijama.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ <http://www.pr.ac.rs/fakulteti> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁸¹ <http://fifa.pr.ac.rs/wp-content/uploads/2012/09/Sociologija-knjiga-predmeta-oas.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.) ili <https://drive.google.com/folderview?id=0BzVmKuYYMVVqfnF6cnFua3FxdWhHTk5NWEFKSUNzQ0NMQ1dwUzVJMG5nN3BBZS0yd3JVY3c&usp=sharing#list> (pristupljeno 07. 05. 2015. godine)

¹⁸² <http://fifa.pr.ac.rs/wp-content/uploads/2012/09/Knjiga-predmeta-Sociologija-master.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.) ili <https://drive.google.com/folderview?id=0BzVmKuYYMVVqfklKZIVYNHlyUU11ZFIJT3hrZ2g1S2tzbGNtWjZpVHJjOWtjQVFadV9JdjQ&usp=sharing#list> (pristupljeno 07. 05. 2015. godine)

¹⁸³ http://fifa.pr.ac.rs/studijski_programi/doktorske_studije/ (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁸⁴ Telefonski razgovor sa prof. dr Urošem Šuvakovićem, 7. maj 2015. godine

¹⁸⁵ Telefonski razgovor sa prof. dr Petrom Anđelkovićem, 7. maj 2015. godine

Migracije u kurikulumu Pravnog fakulteta u Prištini

Na osnovnim akademskim studijama prava imamo vrlo malu zastupljenost problematike migracija. Osim posredno u predmetu „Međunarodno javno pravo“ i predmetu „Međunarodno privatno pravo“ gotovo da nema predmeta gde se pominju i proučavaju migracije.¹⁸⁶

Na master studijama nema nijednog predmeta koji se bavi migracijama¹⁸⁷ a istovetna situacija je i sa doktorskim studijama.¹⁸⁸

Migracije u kurikulumu Ekonomskog fakulteta u Prištini

Budući da nismo uspeali da dođemo do silabusa predmeta na osnovnim studijama bili smo prinuđeni da analizom naziva predmeta utvrdimo da li ima izučavanja migracija u sadržaju predmeta na osnovnim studijama Ekonomskog fakulteta u Prištini. Naš zaključak je da osim predmeta „Sociologija“, na samom početku studija migracija gotovo da nema u kurikulumu ovih studija.¹⁸⁹ Istovetna situacija je i sa master studijama¹⁹⁰, dok doktorskih studija nema na ovom fakultetu.

Migracije u kurikulumu Prirodno–matematičkog fakulteta (odseka za geografiju)

Na osnovu razgovora sa prof. dr Jovom Medojevićem, koji na ovom odseku i predaje glavne predmete vezane za migracije i stanovništvo uopšte, izdvajaju se tri predmeta na osnovnim studijama u okviru kojih se proučavaju migracije.¹⁹¹ Reč je o predmetima „Demografija“ i „Anrtopogeografija“ na drugoj godini studija i predmetu „Geografija Srbije“, na trećoj godini studija.¹⁹² Na master studijama bismo izdvojili predmet „Meodologija društvene geografije.“¹⁹³ Doktorske studije iz geografije se ne izvode na ovom fakultetu.

---

¹⁸⁶ <http://www.pra.pr.ac.rs/sites/default/files/Knjiga%20predmeta%20OAS.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁸⁷ <http://www.pra.pr.ac.rs/sites/default/files/Kniiga%20predmeta%20Master%20akademske%20studije%20prava.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁸⁸ <http://www.pra.pr.ac.rs/sites/default/files/Kniiga%20predmeta%20Doktorske%20akademske%20studije%20prava.pdf> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁸⁹ http://www.efpr.edu.rs/plan_osnovne_novo.html (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹⁰ http://www.efpr.edu.rs/plan_diplomske.html (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹¹ Telefonski razgovor sa prof. dr Jovom Medojevićem, 30. april 2015. godine

¹⁹² Isto

¹⁹³ http://www.pmf.pr.ac.rs/MAS_geografija_info.html (pristupljeno 13. 02. 2015.)

Proučavanje migracija na Državnom Univerzitetu u Novom Pazaru

U okviru Državnog Univerziteta u Novom Pazaru istraživali smo proučavanje migracija na dva departmana ovog Univerziteta: Departmanu za pravne nauke i Departmanu za ekonomske nauke.¹⁹⁴

Migracije u kurikulumu Departmana pravnih nauka

Uvidom u spisak predmeta i konsultacijama sa predmetnim profesorima na osnovnim studijama utvrdili smo da se izvesna znanja iz oblasti migracija mogu naći samo u predmetima „Međunarodno javno pravo“ i „Međunarodno privatno pravo“¹⁹⁵ Kad su u pitanju master studije, nismo pronašli nijedan predmet za koji bi mogli pretpostaviti da u svom sadržaju ima problematiku migracija.¹⁹⁶

Migracije u kurikulumu Departmana ekonomskih nauka

Uvidom u spisak predmeta na osnovnim studijama i konsultacijama sa predmetnim profesorima nismo pronašli nijedan predmet u kom su migracije tema.“¹⁹⁷ Kad su u pitanju master studije na ovom departmanu situacija je istovetna.¹⁹⁸

Doktorskih studija nema ni na ovom kao ni na departmanu pravnih nauka.

Migracije u kurikulumu Univerziteta Megatrend

U okviru Univerziteta Megatrend istraživali smo proučavanje migracija na dva fakulteta ovog Univerziteta: Fakultetu za međunarodnu ekonomiju i Fakultetu za Pravo, javnu upravu i bezbednost.¹⁹⁹

---

¹⁹⁴ <http://www.np.ac.rs/>

¹⁹⁵ <http://www.np.ac.rs/yu/sp-pravni-dep/sp-pra-oas> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹⁶ <http://www.np.ac.rs/yu/sp-pravni-dep/sp-pra-mas> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹⁷ <http://www.np.ac.rs/yu/stud-prog-eko/sp-ekon-oas> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹⁸ <http://www.np.ac.rs/yu/stud-prog-eko/sp-ekon-mas> (pristupljeno 13. 02. 2015.)

¹⁹⁹ <http://www.megatrend-edu.net/>

Migracije u kurikulumu Fakulteta za međunarodnu ekonomiju Univerziteta Megatrend

Uvidom u spisak predmeta na osnovnim studijama Fakulteta za međunarodnu ekonomiju (studijskog programa Međunarodna ekonomija i finansije) u programu koji je akreditovan prošle godine, prvo smo se zainteresovali za predmet „Geopolitika Srbije“.²⁰⁰ Iako se u sadržaju predmeta eksplicitno ne pominju migracije, u razgovoru sa prof. dr Žarkom Obradovićem koji na ovom Univerzitetu predaje ovaj predmet, utvrdili smo da se izučava stanovništvo kao geopolitički činilac pa samim tim i migracije u Srbiji, danas i u prošlosti. Postoje takođe i tri predmeta na III godini studija („Ekonomsko – politička geografija Evrope“, „Ekonomsko – politička Geografija Severne i Latinske Amerike“ i „Ekonomsko – politička geografija Rusije i Azije“)²⁰¹ uvidom u čiji sadržaj smo zaključili da iako se migracije eksplicitno ne pominju da se one svakako pominju na predavanjima i vežbama iz ovih predmeta. Slična situacija je i sa predmetima „Savremene ekonomije Evrope 1 i 2“; „Savremene ekonomije Severne i Latinske Amerike 1 i 2“ i „Savremene ekonomije Rusije i Azije 1 i 2.“²⁰²

Kad su u pitanju master studije pozabavili smo se master studijama na programu Geoekonomske i regionalne studije.²⁰³ U prvom semestru master studija postoji predmet „Regionalna ekonomska geografija sveta“ u okviru koga se obrađuje nastavna jedinica „stanovništvo sveta – porast, regionalni razmeštaj, prirodno i mehaničko kretanje, strukture - ekonomsko-geografski značaj; zone koncentracije stanovništva, naselja, privrede, infrastrukture.“²⁰⁴ Na drugom master programu na ovom fakultetu koji se izvodi pod nazivom „Bankarstvo i finansije“ nismo pronašli predmete u kojima su migracije tema.²⁰⁵ Kad su u pitanju doktorske studije, na ovom fakultetu, na predmetu „Međunarodna ekonomija“ postoji jedna nastavna jedinica na kojoj se proučavaju međunarodno kretanja faktora proizvodnje gde se obrađuju i migracije.²⁰⁶ Takođe, i predmet „Geoeconomija i ekonomska diplomatija“ iako se migracije ne pominju direktno u sadržaju predmeta uvidom u nastavni plan predmeta

²⁰⁰ <http://www.fme.edu.rs/wstr.php?bs=GEPOLITIKA%20SRBIJE%202014> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰¹ <http://www.fme.edu.rs/str.php?bs=Osnovne%20studije%202014> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰² Isto

²⁰³ <http://www.fme.edu.rs/str.php?bs=Program%20master%20studija%20-%20Geoekonomske%20i%20regionalne%20studije%20info> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰⁴ <http://www.fme.edu.rs/wstr.php?bs=Master%20GEF%20REGIONALNA%20EKONOMSKA%20GEOGRAF IJA%20SVETA> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰⁵ <http://www.fme.edu.rs/str.php?bs=Program%20master%20studija%20-%20Bankarstvo%20i%20finansije%20info> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰⁶ <http://www.fme.edu.rs/wstr.php?bs=Doktorske%20ME%20C4%90UNARODNA%20EKONOMIJA> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

možemo zaključiti da se indirektno studenti upoznaju i sa ovom problematikom.²⁰⁷ Slična je situacija i sa predmetom „Savremeno međunarodno pravo“ gde se obrađuju prinudne migracije (izbeglice, azilanti).²⁰⁸

Migracije u kurikulumu Fakulteta za Pravo, javnu upravu i bezbednost Univerziteta Megatrend

Uvidom u program osnovnih studija na ovom fakultetu kao i konsultacijama sa prof. dr Žarkom Obradovićem koji na ovom Univerzitetu predaje predmete koji se između ostalog bave i migracijama, te prorektorom za nastavu Univerziteta Megatrend, možemo zaključiti da je naučna oblast migracija zastupljena u sledećim predmetima: „Međunarodno javno pravo“, „Međunarodni odnosi“, „Organizovani kriminal“, „Međunarodno privatno pravo“, „Ekološka bezbednost“, „Međunarodno ratno i humanitarno pravo“, „Socijalna politika“ i „Sistemi bezbednosti“²⁰⁹

Kad je reč o master studijama na ovom fakultetu izdvojili bismo predmete kao što su „Savremeni sistemi bezbednosti“, „Politika suzbijanja kriminaliteta“ gde se između ostalog govori i o migracionom faktoru, transnacionalnom organizovanom kriminalu pa sledstveno tome i o problematici trgovine ljudima, potom predmet „Savremeno međunarodno pravo“ gde se proučavaju pravni aspekti pogotovo nasilnih migracija.²¹⁰ Posebno je zanimljiv predmet „Geopolitika“ u okviru kog se izvodi nastavna jedinica „Demografski razvoj i demografska slika Srbije“ što znači da mora biti reči i o migracijama.²¹¹ Tu su i predmeti „Analiza bezbednosnih pojava“ i „Zajednička spoljna i bezbednosna politika EU“ „u kojima se kao značajan bezbednosni faktor trajno analiziraju i izučavaju elementi migracione politike EU“.²¹²

---

²⁰⁷<http://www.fme.edu.rs/wstr.php?bs=Doktorske%20GEOEKONOMIJA%20I%20EKONOMSKA%20DIPLOMATIJA> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰⁸<http://www.fme.edu.rs/wstr.php?bs=Doktorske%20SAVREMENO%20ME%20C4%90UNARODNO%20PRAVO> (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²⁰⁹http://fpjub.megatrend.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=138&Itemid=1004 (pristupljeno 10. 02. 2015.)

²¹⁰http://fpjub.megatrend.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=139&Itemid=1005 (pristupljeno 10. 02. 2015.) E- mail prepiska sa Đorđem Čolovićem sa Univerziteta Megatrend, 15. maj 2015. godine

²¹¹ Isto

²¹² Komentar prorektora za nastavu Univerziteta Megatrend, 15. maj 2015. godine, navedeno prema: E- mail prepiska sa Đorđem Čolovićem sa Univerziteta Megatrend

Doktorske studije na fakultetu za Pravo, javnu upravu i bezbednost imaju nekoliko zanimljivih predmeta na kojima su migracije „jedna od tematskih celina u više kurikuluma predmeta“.²¹³ Reč je o sledećim predmetima: „Aktuelni problemi međunarodnog prava“, „Međunarodni odnosi i spoljna politika“, „Savremene međunarodno ratno i humanitarno pravo“, „Savremene teorije bezbednosti“.²¹⁴ Po rečima prorektora za nastavu ovog Univerziteta, „u okviru ovog poslednjeg predmeta obrađuje se zasebno teorijski pravac koji obrađuje teoriju migracija kao značajan bezbednosni rizik i pretnju, kako nacionalnoj tako i međunarodnoj bezbednosti.“²¹⁵

Migracije u kurikulumu Univerziteta Singidunum

U okviru Univerziteta Singidunum istraživali smo proučavanje migracija na dva fakulteta ovog Univerziteta: Fakultetu za medije i komunikacije i Fakultetu za primenjenu ekologiju – Futura.²¹⁶

Migracije u kurikulumu Fakulteta za medije i komunikacije Univerziteta Singidunum

Na osnovnim studijama ovog fakulteta posebno zanimljiv nam je bio program Socijalna politika.²¹⁷ Tako se u predmetu „Razvoj socijalnog rada kao profesije“ pominje nastavna jedinica „migracije i mobilnost kapitala i radne snage.“²¹⁸ Po rečima prof. dr Aleksandre Milićević Kalašić predmet „Socijalni rad u humanitarnim organizacijama“ „tek uvodi studente druge godine u ovu oblast. U praktičnom radu u Crvenom krstu Srbije se senzibilišu za ovu temu.“²¹⁹

Kad su u pitanju master studije, posebno interesantna su nam bila dva programa. Prvi je „Teorije savremenosti: studije kapitalizma,“ a drugi „Socijalni rad.“²²⁰ Kad je u pitanju prvi program, studije kapitalizma tu postoji čitav niz predmeta koji se bave kapitalizmom kao

²¹³http://fpjub.megatrend.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=1006 (pristupljeno 10. 02. 2015.) - Komentar prorektora za nastavu Univerziteta Megatrend, 15. maj 2015. godine, navedeno prema: E- mail prepiska sa Đorđem Čolovićem sa Univerziteta Megatrend

²¹⁴ Isto

²¹⁵ Komentar prorektora za nastavu Univerziteta Megatrend, 15. maj 2015. godine, navedeno prema: E- mail prepiska sa Đorđem Čolovićem sa Univerziteta Megatrend

²¹⁶ <http://singidunum.ac.rs/page/clanice-univerziteta> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²¹⁷ <http://www.fmk.singidunum.ac.rs/smer/osnovne-studije/14-socijalni-rad/> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²¹⁸ <http://www.fmk.singidunum.ac.rs/smer-program/osnovne-studije/14-socijalni-rad/1/335/> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²¹⁹ E-mail prepiska sa prof. dr Aleksandrom Milićević Kalašić, 13. maj 2015. godine

²²⁰ <http://www.fmk.singidunum.ac.rs/program/> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

takvim i posledicama koje on ostavlja po živote ljudi. Tako se tu predaju predmeti poput „Teorija radnih odnosa“, „Savremene transformacije radnih odnosa.“²²¹ Drugi master program koji nam je bio interesantan sa aspekta problematike migracija je „Socijalni rad“.²²² Tu izdvajamo predmete poput predmeta „Socijalni problemi i socijalni rad“, „Strateško planiranje u socijalnoj politici“ i „Savremena država i socijalna politika.“²²³ Posebno zanimljiv predmet u okviru kog se migracije eksplicitno pominju je predmet „Socijalni problemi i socijalni rad.“²²⁴ Između ostalog jedna od tema posvećena je pitanjima prisilnih migracija i izbeglištvu.²²⁵ Na ovom fakultetu nema doktorskih studija.

Migracije u kurikulumu Fakulteta za primenjenu ekologiju – Futura Univerziteta Singidunum

Uvidom u nastavni plan osnovnih studija Fakulteta za primenjenu ekologiju – Futura pronašli smo određeni broj predmeta koji se na posredan ili direktan način bave migracijama. Prvi takav predmet već na prvoj godini fakulteta je „Ekologija“.²²⁶ U okviru ovog predmeta radi se nastavna jedinica „Populaciona ekologija“ u okviru kog se istražuju i migracije.²²⁷ Tu je i predmet „Ekološka politika“ u okviru kog se pominje i tematika „Izazovi globalne ekološke politike.“²²⁸ Veoma je zanimljiv predmet „Humana ekologija“ gde se proučavaju, između ostalog, i Istorija demografskog razvitka stanovništva i teorije demografske tranzicije.²²⁹

Kad su u pitanju master studije, interesantan je predmet „Sistem ekološke bezbednosti.“²³⁰ Naime u okviru ovog predmeta proučavaju se globalni bezbednosni i ekološki izazovi i pretnje pa migracije svakako spadaju u sadržaj ovog predmeta, premda se u samom silabusu direktno ne pominju.²³¹

---

²²¹ <http://www.fmk.singidunum.ac.rs/smer/master-studije/46-teorije-savremenosti-studije-kapitalizma/57-struktura-programa-ii-godina/> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²²² <http://www.fmk.singidunum.ac.rs/smer/master-studije/26-socijalni-rad/> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²²³ Isto

²²⁴ Isto

²²⁵ E-mail prepiska sa prof. dr Aleksandrom Milićević Kalašić,

²²⁶ http://www.futura.edu.rs/studije/osnovne_akademske_primenjena2013.php (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²²⁷ Isto

²²⁸ Isto

²²⁹ Isto

²³⁰ http://www.futura.edu.rs/studije/zelene_t2014.php (pristupljeno 05. 02. 2015.)

²³¹ Isto

Na doktorskim studijama na ovom Univerzitetu nismo pronašli predmete u kojima su migracije predmet istraživanja.²³²

---

²³² <http://singidunum.ac.rs/page/o-doktorskim-studijama> (pristupljeno 05. 02. 2015.)

IV KLJUČNI NALAZI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA

Ključni nalazi istraživanja

-Uvidom u nastavne programe i silabuse dodiplomskih (osnovnih), diplomskih (master) i doktorskih studija na državnim univerzitetima u Srbiji (Univerzitetu u Beogradu, Univerzitetu u Novom Sadu, Univerzitetu u Kragujevcu, Univerzitetu u Nišu, Univerzitetu u Prištini (Kosovska Mitrovica) i Državnom Univerzitetu u Novom Pazaru), kao i na dva privatna srpska univerziteta (Megatrend i Singidunum), prvo što pada u oči jeste, da ni na jednoj visokoškolskoj ustanovi koju smo analizirali, ne postoji sistematsko, jedinstveno, sveobuhvatno izučavanje pitanja migracija u svim njihovim vidovima ispoljavanja kao i celovita saznanja o svim posledicama (društvenim, političkim, ekonomskim, bezbednosnim, psihološkim, ekološkim i drugim) koje one proizvode.

-Jednako tako, iz postojećih nastavnih planova i silabusa, kao i znanja koja studenti dobijaju na univerzitetima koje smo analizirali, veoma je teško izvući odgovarajuće pouke na osnovu kojih bi društvo i država mogli da usvoje strategije prema migracijama i po kojima bi postupali.

-Sve to, između ostalog, objašnjava zašto Republika Srbija, uprkos naporima koje ukupno društvo čini u suočavanju sa izazovima, rizicima i pretnjama koje dolaze od migracija, ne može na pravi način i u odgovarajućoj meri da bude dovoljno efikasan partner odgovarajućim institucijama u međunarodnoj zajednici koja je sve više suočena sa ovim globalnim fenomenom.

-Drugim rečima, takva „rasuta“ znanja su od male upotrebne vrednosti za državu i njene institucije. Tu posebno mislimo na svojevrsan „prazan hod“ i ponavljanja koji su prisutni u pojedinim od istraživanih visokoškolskih ustanova u svim njihovim oblicima nastave, od osnovnih studija do doktorskih.

Ključne preporuke istraživanja

-Neophodno je u cilju podizanja opštedruštvene svesti o pitanjima migracija, ovu pojavu izučavati multidisciplinarno, u okviru jedinstvenog programa - sistematski, sveobuhvatno i celovito. Na taj način bi se iskoristila sva postojeća posebna znanja o migracijama i, istovremeno, integrisanjem sinergijski dostigao jedan novi kvalitet u razumevanju uzroka, procesa i posledica kretanja stanovništva.

-Naredni korak treba da bude jačanje strateškog mišljenja u ovoj oblasti, stvaranjem i, naročito, sprovođenjem strategija na osnovu kojih bi se društvo, država i sve ustanove suočile i uspešno prevazišle negativne posledice migracija.

-S ciljem da Republika Srbija bude pouzdan partner ukupnog međunarodnog i globalnog napora u suočavanju i rešavanju problema izazvanih kretanjem stanovništva, neophodno je podići ukupne saznanje i materijalne kapacitete.

- U ovoj fazi, preporučujemo pokretanje master studija-programa na Univerzitetu u Beogradu, uz saradnju svih ostalih univerziteta u Srbiji, kao i uz odgovarajuću pomoć državnih i međunarodnih ustanova, čime bi se otklonila postojeća rasutost, „prazan hod“, ponavljanja i nedelotvornost postojećih znanja i delovanja u ovoj oblasti. Takve studije nužno treba da budu multidisciplinarne, kako bi obuhvatile holistički ovaj problem i pružile saznanje-naučni temelj za produbljeno razumevanje jednog takvog višedimenzionalnog fenomena kao što su migracije. Studije bi mogle da se zovu Studije migracija.

Sledeći primere i iskustva intergrisanja migracija u akademske programe u zemljama Evropske unije, migracione studije bi trebalo da obuhvate sledeće oblasti:

-Analizirati kako zakoni koje donose države i politike koje one sprovode utiču na obrasce migracija.

-Pronaći rešenja za probleme koji se tiču ilegalnih migracija, legalnih imigracija i prinudnih migracija.

-Doći do do najboljih i najtačnijih informacija kako bi se razumeli međunarodni migracioni izazovi.

-Primeniti te važne informacije kako bi se stvorile trajne politike i prakse.

-Pripremiti se unapred za promene tako što bi razumeli trendovi u međunarodnim migracijama.

V LITERATURA

- Baldwin, David, "The Concept of Security", *Review of International Studies*, Vol. 23, 1997, pp. 5-26.
- Bali, Sita, "Population Movements", in: Paul D. Williams, Ed., *Security Studies: Introduction*, Routledge, London, 2013, Second Edition
- Bobić, Mirjana, Marija Babović, „Međunarodne migracije u Srbiji – stanje i politike“, *Sociologija*, Vol. LV, No. 2, 2013, str. 209 – 228.
- Booth, Ken, „Global Security“, in: Mary Caldor, Iavor Rangelov, Eds., *The Handbook of Global Security Policy*, Wiley Blackwell, London, 2014, pp. 11 – 30.
- Brown, Lester "Redefining National Security," *Worldwatch paper 14*, Worldwatch Institute, Washington, October 1977., <http://www.worldwatch.org/node/97> (accessed 05. 02. 2015.)
- Buzan, Barry, *People, States and Fear- An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold war Era*, Pearson, Longman, New York, Second Edition, 1991;
- Kolins, Alan, Ur., *Suvremene sigurnosne studije*, Politička kultura, Zagreb, 2010.
- Kolodziej, Edward A., "Renaissance of Security Studies? Caveat Lector", *International Studies Quarterly* 36, pp. 421-438.
- Mathews, Jessica Tuchman, "Redefining Security," *Foreign Affairs* 68, Spring, 1989, pp. 162– 177.
- Migracioni profil Republike Srbije za 2012. godinu*, http://www.kirs.gov.rs/docs/migracije/Migracioni_profil_Republike_Srbije_za_2012.pdf str. 29 (pristupljeno 03. 02. 2015.)
- National Security Strategy*, White House, Washington D. C., 2010, p. 2. February 6th 2015, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy.pdf (pristupljeno 06. 02.2015.)
- National Security Strategy*, White House, Washington D. C., May 26th 2010, p. 8. https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (pristupljeno 27. 10. 2010.)
- Peter Bergen, Laurie Garrett, *Report of the Working Group on State Security and Transnational Threats*, Princeton Project on National Security, p. 39. <http://www.princeton.edu/~ppns/conferences/reports/fall/SSTT.pd>

(pristupljeno 10. 05. 2008.)

- Poleti, Dunja, „Oblici prostorne pokretljivosti u Srbiji: migracije i mobilnost“, *Sinteza*, Godina VI, Broj 1, 2014, str. 1 – 18.
- Rango, Marzia, *Global Migration Trends: An Overview*, IOM Migration Research Division, Geneva, 2014, http://mmp.iom.int/sites/default/files/Global-migration-trends_December-2014_final.pdf (pristupljeno 5. 01. 2015.)
- Salopek, Pol, „Izlazak iz Raja – četvrti deo“, *National Geographic Srbija*, mart 2015.
- Simić, Dragan R., *Nauka o bezbednosti – savremeni pristupi bezbednosti*, Službeni list SRJ, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2002.
- Tickner, J. Ann, “Re-visioning Security”, in: Ken Booth, Steve Smith, (Eds.), *International Relations Theory Today*, The Pennsylvania State University, University Park, Pennsylvania, 1995, pp. 175-197;
- Ullman, Richard, „Redefining Security“, *International Security*, Vol. 8, No. 1, 1983, pp. 129 – 153.
- Vilijams, Pol. D., Ur. *Uvod u studije bezbednosti*, Službeni glasnik, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, Beograd, 2012.
- Walt, Stephen M., “Renaissance of Security Studies”, *International Studies Quarterly* 35, pp. 211-239.;